

MİLLÎ SARAYLAR RESİM MÜZESİ

YAVER RESSAMLAR OSMAN NURİ PAŞA, HALİL PAŞA, ŞEKER AHMED ALİ PAŞA VE HÜSEYİN ZEKÂİ PAŞA KOLEKSİYONLARI

Gülşen Sevinç Kaya* - Ümit Kılınç**

Gönderilme Tarihi: 05.05.2023 - Kabul Tarihi: 20.06.2023

Özet

Osmanlı sarayının askerî alanda giriştiği yenilik arayışları sürecinde orduyu yeniden yapılandırma çabaları, kurumsal ve teknolojik yenilikleri beraberinde getirmiştir. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn ve Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne gibi yeni askerî okulların ders programlarında resim derslerinin yer alması, “asker ressam” olarak adlandırılan bir sınıfı oluşturmuştur. Asker ressamdan bir kısmı Osmanlı sarayında yaver ressam olarak görev yapmışlardır. Yaver ressam, Osmanlı sarayının sanata ve sanatçıya verdiği önemi göstermektedir. Sultan Abdülmecid döneminde (1839-1861) başlayan yaver ressamlık görevi, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid dönemlerinde de devam etmiştir. Osman Nuri Paşa, ilk yaver ressamdır. Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) Osman Nuri Paşa (1825/1826-1903), Şeker Ahmed Ali Paşa (1841-1907), Yusuf Ziya Paşa (1840/1841-1908) ve Halil Paşa (1852-1939) yaver ressam olarak görev yapmışlardır. Sultan II. Abdülhamid döneminde ise bu görevi Şeker Ahmed Ali Paşa, Hüseyin Zekâi Paşa (1860-1919), Ahmed Emin (Servili) [Surûrili] (Topçu Kaymakam) (1845-1891) ve Mustafa Vasfi Paşa (1857-1905) yürütmüşlerdir.

Millî Saraylar Resim Müzesi'nde Osman Nuri Paşa, Halil Paşa, Şeker Ahmed Ali Paşa ve Hüseyin Zekâi Paşa tematik bölümleri bulunmaktadır. Osman Nuri Paşa, Şeker Ahmed Ali Paşa ve Hüseyin Zekâi Paşa, Harbiye kökenli asker ressamlardır. Halil Paşa, Mühendishâne kökenlidir. Şeker Ahmed Ali Paşa ve Halil Paşa, Avrupa'da resim eğitimi alan asker ressamlardır. Müze koleksiyonu; sarayın resim beğenisini, yaver ressamlığı, yaver ressamların işledikleri konuları ve üslup özelliklerini yansıtmaktadır. Bu makale, yaver ressamların Millî Saraylar Resim Müzesi'ndeki eserlerini tanıtmanın yanı sıra Türk resim sanatındaki öncü rollerinin de altını çizmektedir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Sarayı, Yaver Ressam, Osman Nuri Paşa, Şeker Ahmed Ali Paşa, Halil Paşa, Hüseyin Zekâi Paşa, Millî Saraylar, Türk Resmi

NATIONAL PALACES MUSEUM OF PAINTING

COLLECTIONS OF AIDE-DE-CAMP PAINTERS OSMAN NURI PASHA, HALİL PASHA, ŞEKER AHMED ALİ PASHA AND HÜSEYİN ZEKÂİ PASHA

Abstract

During the process of military renovation undertaken by the Ottoman palace, efforts to restructure the army have brought along institutional and technological innovations. Including painting courses in new military schools such as Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn and Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne has created a new class called “military painters”. Some of the military painters have worked as aide-de-camp painters in the Ottoman palace. Aide-de-camp painters reveal the importance of art and artists in the Ottoman palace. Aide-de-camp painter status has been implemented during the reign of Sultan Abdülmecid (1839-1861) and continued during the periods of Sultan Abdülaziz and Sultan Abdülhamid II. Osman Nuri Pasha was the first aide-de-camp painter. During the rule of Sultan Abdülaziz (1861-1907), Osman Nuri Pasha (1825/1826-1903), Şeker Ahmed Ali Pasha (1841-1907), Yusuf Ziya Pasha (1840/1841-1908) and Halil Pasha (1852-1939) served as aide-de-camp painters. During the period of Sultan Abdülhamid II, Şeker Ahmed Ali Pasha, Hüseyin Zekâi Pasha (1860-1919), Ahmed Emin (Servili) [Surûrili] (Artillery Lieutenant Colonel) (1845-1891) and Mustafa Vasfi Pasha (1857-1905) were assigned for this role.

National Palaces Museum of Painting has thematic sections titled Osman Nuri Pasha, Halil Pasha, Şeker Ahmed Ali Pasha, and Hüseyin Zekâi Pasha. Osman Nuri Pasha, Şeker Ahmed Ali Pasha, and Hüseyin Zekâi Pasha were military painters graduated from Military College. Halil Pasha graduated from Engineering School. Şeker Ahmed Ali Pasha and Halil Pasha were military painters who studied art in Europe. The Museum Collection reflects tastes in art, the position known as aide-de-camp painter at the palace, and the themes and styles of aide-de-camp painters. This article introduces the works of these aide-de-camp painters in the National Palaces Museum of Painting, while highlighting their pioneering role in Turkish art.

Keywords: Ottoman Palace, Aide-de-camp Painter, Osman Nuri Pasha, Şeker Ahmed Ali Pasha, Halil Pasha, Hüseyin Zekâi Pasha, National Palaces, Turkish Painting

* M.A., Sanat Tarihçisi, Millî Saraylar Resim Müzesi Sorumlusu, gulsen68s@yahoo.com.tr, ORCID No: 0000-0002-6407-6843

** Sanat Tarihçisi, Tablo Koleksiyonu Sorumlusu, umitkilinc25@gmail.com, ORCID No: 0009-0001-7376-9174

Giriş

“Seryaver” ve “Yaver-i Harp” unvanları, Osmanlı Devleti’nde ilk olarak Sultan Abdülmecid döneminde; padişahın, veliahtların ve yüksek makamlarda görev yapan paşaların hizmetindeki görevli subaylar için kullanılmaya başlanmıştır.

Askerî sınıftan yaverlik görevine alınacak kişiler, Mâbeyn-i Hümayûn Feriği / Müşiriyetince tespit edilmiş; seraskerden bu kişilerin kabulü yönünde görüş alındıktan sonra sadaret tarafından padişaha bir belge arzıyla sunulmuştur. Padişah emrini genellikle bu belge arzına cevaben irâde-i seniyye ile yayınlasa da herhangi bir belge arzı olmadan, re’sen yayınlandığı da olmuştur. Başka memuriyetlerde çalışanların yaverlik atamaları, bağlı oldukları nezaretten görüş alınarak yapılmıştır. Yaver adaylarının tespitinde devlet görevlerinde itibar kazanmış şahısların teklifleri de etkili olmuştur, yaverlik istihdamında genellikle liyakat aransa da bu kişilerin çocuklarına öncelik tanınmıştır. Sınıf ve rütbede belirli bir ayırım yapılmadan müşir rütbesinden mülâzım rütbesine, hatta öğrenciden nefere kadar her kademedeki kişiler yaverân sınıfına alınmışlardır. Ayrıca, devlet hizmetine alınmış birçok Avrupalı uzmanın da yaverân sınıfına kaydedildiği bilinmektedir.

Mâbeyn-i Hümayûndaki yaverânın ilk sınıflandırılması 1881 yılında olmuştur. Sarayda muhabe-rat ve resmî işler, Yaverler Dairesi’nde yapılmıştır. Mâbeyn teşkilatına göre Yaverân sınıfı; Yaverân-ı Kiram-ı Hazret-i Şehriyâriler (Yaverân-ı Ekrem’in, yani padişahın müşir rütbesindeki yaverinin çoğul kullanımı), Yaverân-ı Hazret-i Şehriyâriler ve Yaverân-ı Fahri Hazret-i Şehriyâriler olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Yaverler, sayıca fazla olmadıklarından dolayı Dolmabahçe Sarayı’nın Paşa Dairesi’nde (günümüzde Millî Saraylar Başkanlığı İdari Binası) kalmışlardır. Kendilerine özgü kıyafetleri ve aylıkları bulunan yaverlerin sayıları Sultan II. Abdülhamid döneminde artmış, statüleri yükselen yaverler Yıldız Sarayı’nın yanında inşa edilen bir binada kalmışlardır. Yaverân Dairesi’nde seryaver ile nöbete kalan yaverler için odalar yer almıştır.¹

1 Serkan Özmen, *Atatürk’ün Yaverleri*, Yüksek Lisans Tezi, Af-

Dolmabahçe Sarayı’nın Paşa Dairesi, Sultan II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) Hazine-i Hâssa Nezâretine tahsis edilmiştir. Sarayda seryaver ve seryaverin maiyetindeki yaverler için de odalar vardır.²

Yaver Ressamlar (Yaverân-ı Hazret-i Şehriyârî)

Türk resminin gelişmesi ve Türk ressamların yetişmesinde Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn ve Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne’nin önemli rolü olmuştur. Mühendishâne ve Harbiye gibi askerî okulların ders programlarında resim derslerinin yer alması, asker ressamlar sınıfının doğmasına yol açmıştır. Batılı anlamda Türk resminin ilk temsilcileri, asker ressamlar olmuştur.³ Askerî okullardaki resim derslerinde çizime ağırlık verilmiş; fotoğraftan,

yonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2011, 1-3.

- 2 T. Cengiz Göncü, *Dolmabahçe Sarayı’nın İnşa Süreci, Mekân ve Teşkilatı*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2015, 71.
- 3 Mustafa Cezar, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi*, Cilt 1, İstanbul: Erol Kerim Aksoy Vakfı Yayınları, 1995, 384; Banu Mahir, “Harbiye Mektebi’nin İlk Resim Hocası Joseph Schranz Hakkında Yeni Bilgiler”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul: 10 (1991), 25-26; İhsan Terzi, *Mehmet Esad’ın Mi’rat-ı Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve Mi’rat-ı Mekteb-i Harbiye Adlı Eserlerine Göre 19. Yüzyıl Türk Resmî*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Bölümü, 1988, 60-65; Ahmet Kâmil Gören, “Askerî ve Sivil Okulların Türk Resim Sanatındaki İşlevi”, *Antik & Dekor*, 37 (1996), 62-70; Semra Germaner, Zeynep İnankur, *Oryantalistlerin İstanbulu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, 215; Ahmet Kâmil Gören, “Türk Resminin Önemli Bir Odağı: Saray Koleksiyonu”, *İhtişam ve Tevazu Padişahın Ressam Kulları*, İstanbul: Millî Saraylar Yayınları, 2012, 16.

1834’te açılan Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne’nin müfredatına 1835 yılında resim dersleri eklenmiştir. Bu dönemde açılan askerî idâdilerin programına da resim dersleri konulmuştur. Harbiye; İdâdî ve Harbiye olarak iki kademeli biçimde düzenlenmiştir. Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne’de Joseph Schranz ve Pierre Guès adlı ressamlar ders vermiştir. Olgun desencilikle tanınan Sultan Abdülaziz, şehzadeligi sırasında Guès ve Schranz’dan resim dersleri almıştır. Asker ressamlarımızın yetişmesinde büyük katkıları olan Schranz ve Guès, Türkiye’deki ilk okul sergilerini düzenlemişlerdir. Sultan Abdülmecid, 1849’da Harbiye’de düzenlenen resim sergisini ziyaret etmiştir. Sergiye katılan resimlerden bazıları Padişah’a sunulmuştur.

kartpostaldan ve baskı resimden kopya ettirilmek suretiyle resim eğitimi yapılmıştır.⁴

Avrupa'da resim eğitimi gören Türk ressamlar,⁵ yurda dönüşlerinde resim sanatımızda önemli adımların atılmasında rol oynamışlardır.⁶ 19. yüzyılda eğitim için Paris'e giden asker ve sivil Türk ressamlar, müzeleri ve sanat galerilerini gezmişler; Paris'teki atölyelerde çıplak insan figürünün etüdüne temellenen eğitimi ve yağlıboya tekniklerini görmüşlerdir. Yurt dışında kompozisyon, renk, ışık, valör ve ton bilgilerinin yanı sıra ince saydam boya sürmek, medyum kullanmak, tuval üstüne kalın boya koymak gibi boya tekniklerini de öğrenmişlerdir.⁷

Sonuçta, Batılı anlamda Türk resmi, kendi kurallarını oluşturmuş ve sanatçıların yetiştiği sosyokültürel ortama paralel olarak özgün biçimler yaratılmıştır. Türk ressamların yapıtlarında manzara teması, Batılı ressamlardan farklı bir anlayışla

yansıtılmıştır. 19. yüzyılın son yarısında büyük bir gelişme gösteren Türk manzara ressamlığında, gravür ya da fotoğraftan yararlanılmış ya da doğrudan doğadan gözleme dayalı çalışma yöntemleri uygulanmıştır. Ressamlarımız sarayın beğenisine uygun eserlere ulaşmaya çabalamışlardır. İnsan figürüne ölçülü yer verilmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren natürmorda duyulan ilgi artmıştır.

Askerî okullarda yetişen ressamların bir kısmı Osmanlı sarayında yaver ressam sıfatıyla görev almışlardır. Padişahın hizmetindeki yaverlik görevi ile ressamlık hizmetini bağdaştıran yaver ressamlık konumu, Osmanlı sultanlarının sanata ve sanatçıya verdiği önemi göstermektedir.⁸ Son dönem Osmanlı padişahları sanat eğitiminin gelişmesi, yurt dışına öğrenci gönderilmesi, sergilerden eser satın alınması ve yetişen sanatçıların sarayda ya da okullarda görevlendirilmesi gibi ardı sıra gelişen yeni kültürel atılımlar ile Batılı anlamda Türk resminin en büyük destekçisi olmuşlardır. (Resim 1-2-3a-3b-3c-4-5)

Semra Germaner ve Zeynep İnankur, *Oryantalistlerin İstanbulu* adlı eserlerinde, yaver ressamları da saray ressamlığı içinde değerlendirmişlerdir:⁹

“Batılılaşma hareketlerine bağlı olarak Tanzimat sonrasında saray ressamlığının daha düzenli bir hâle dönüştüğü izlenmektedir. Saray ressamı -genellikle Batı saraylarında olduğu gibi- hükümdarın yakın çevresinde bulunan, yaver olarak görevlendirilen, protokol işlerine bakan bir görevlidir ve bu görevi gereği saraya başvuran yabancılarla ilişki içindedir. Bu dönemde, Türk sanatçıların yanı sıra Avrupalı resamlara da Osmanlı sarayında yer verildiği görülmektedir. Abdülmecid’le başlayan bu görevlendirme anlayışı, Abdülaziz ve II. Abdülhamid döneminde de sürmüştür.”

4 İhsan Terzi, “Halil Paşa'nın Askerî Eğitim-Öğretimi ve Resim Sanatı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, 1994, 208.

“Öğrenciler el alışkanlığı kazansın, gördüğünü çabuk ve doğru olarak çizebilsin diye resim öğretmenlerinin hazırladığı karakalem desenler Mühendishâne'nin matbaasında çoğaltılıyor, derste her öğrenciye birer tane veriliyor, onlara bakarak ayısını çizmeleri isteniyordu. Bu sistem, Harbiye açıldıktan sonra orada da uygulandı. Askerî okullardaki öğrencilerin desen bilgilerinin geliştirmek için çeşitli çizgi ve gölge etüdlerini içeren albümleri hazırlayan ilk kişi Yüksekaldırmılı Şahap'tır. Ondan sonra Kadıköylü Enver ve Hoca Ali Rıza da karakalem modeller hazırlayıp, bunları çoğalttırıp öğrencilerin faydalanmasına sunmuşlardır. Ordudaki gelişmeleri sivil kesim daha sonra takip edebildi. Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn'da ilk resim dersi H. 1264 / M. 1848'de, Harbiyede H. 1253 / M. 1838 ile H. 1257 / M. 1841 yılları arasında verilmesine karşılık, Mahrec-i Eklâm'da H. 1279 / M. 1863, Mekteb-i Sultânî'de 1868, Dârü'l Muallimât'ta 1870 ve sivil idâdîlerde 1873'te okutturulmaya başlanmıştı.”

5 Adnan Şişman, *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004, 48-166.

6 Ahmet Kâmil Gören, “Değişen Tarihsel Süreçler, Değişen Kavramlar Bağlamında Türk Resim Sanatı Tarihi Yazımına İlişkin Oluşan Sorular Üzerine Bir Deneme”, *Değişen Tarihsel Süreçler, Değişen Kavramlar*, Ankara Üniversitesi'nin 60. D.T. C.F'nin 70. Kuruluş Yıldönümü, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2008, 66.

7 Semra Germaner, “Batıya Yolculuk Türk Resminin 70 Yıllık Serüveni”, *Batıya Yolculuk Türk Resminin 70 Yıllık Serüveni*, İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi, 2009, 11-13; Deniz Artun, *Paris'ten Modernlik Tercümelere*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 36-134; Ahmet Kâmil Gören, “19. Yüzyılda Paris'te Resim Eğitimi”, *Antik & Dekor*, 35 (1996), 94-100.

8 Sema Öner, “Osmanlı Sarayı ve Yaver Ressamlar”, *EJOS, Proceeding of the 11th International Congress of Turkish Art, August 23-28, 1999*, Ed. M. Kiel N. Landman & H. Theunissen, Utrecht-The Netherlands: 4/55 (2001), 2; Gören, “Türk Resminin Önemli Bir Odağı: Saray Koleksiyonu”, 16; Gülşen Sevinç Kaya, “Padişahın Ressam Kulları”, *İhtişam ve Tevazu Padişahın Ressam Kulları*, İstanbul: Millî Saraylar Yayınları, 2012, 42; Gülşen Sevinç Kaya, “Sultan Abdülaziz ve Döneminin Resim Sanatı”, *Millî Saraylar Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*, İstanbul: Millî Saraylar Yayınları, 17 (2019), 92.

9 Germaner, İnankur, *Oryantalistlerin İstanbulu*, 107.

1a-b-c Yıldız Çini Fabrika-i Hümayûnu Fotoğrafhânesi, Evlâd-ı Şühedâ ve Malûlîn-i Guzât-ı Asâkir-i Şâhâne lâne Sergisi'ndeki eşyalar (Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümayûnu, 90470---0022, 90470---0023 ve 90470---0012)

2a-b Edirne Mahsulat ve Mamulat Sergisi, 1 Eylül 1905 (Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümayûnu, 90550---0010 ve 90550---0011)

Yaver ressam, genel olarak “Saray Ressamı” kavramı içinde yer almışlardır. Saray ressamı önceleri “Saray Musavviri” olarak anılmışlardır. Daha sonra genellikle “Mâbeyn-i Hümayûn Res-sâmı”, “Sarây-ı Hümayûn-ı Mülûkâne Ressâmı”, “Ressâm-ı Hazret-i Şehriyârî” ve “Ser-Ressam” gibi unvanlar aldıkları görülmektedir.¹⁰

¹⁰ Fatma Ürekli, “Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin Osmanlı Saray Ressamı Olarak İstihdamı ve Ayrılışı”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 71 (2020), 286.

3a Hippolyte Wulffaert'in 13/8 envanter numaralı, *Venedik'te Su Taşıyan Kadınlar* adlı tablosunun fotoğrafı (Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümâyûnu, 91507---0012)

Arşiv belgeleri, Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) Dolmabahçe Sarayı'nın Mâbeyn-i Hümâyûn bölümünde oluşturulan Resim Odası'nda yerli ve yabancı ressamın görev aldıklarını belgelemektedir. Ressam Osman Nuri Bey (Osman Nuri Paşa) tarafından Resim Odası'na düzenli malzeme alımları yapılmıştır. Resim malzemeleri daha çok İstanbul'daki çeşitli mağazalardan satın alınmış, gerektiğinde yurt dışından da temin edilmiştir. Ayrıca resim sanatıyla ilgili kitaplar da satın alınmıştır.¹¹

Yaver ressamından Osman Nuri Paşa,¹² Yusuf Ziya Paşa, Şeker Ahmed Ali Paşa ve Hüseyin Zekâi Paşa, Harbiye kökenlidir. Osman Nuri Paşa, Hüseyin Zekâi Paşa'nın hocasıdır. Halil Paşa, Mustafa Vasfi Paşa ve Ahmed Emin (Servili) [Surûrili]

11 Göncü, *Dolmabahçe Sarayı'nın İnşa Süreci*, 263.

12 Nüzhet İslimyeli, *Asker Ressamlar ve Ekolleri*, Ankara: Asker Ressamlar Sanat Derneği Yayınları, 1965, 36; Pertev Boyar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde Türk Ressamları*, Ankara: Jandarma Basımevi, 1948, 35; Halil Özyiğit, "İlk Devir Türk Ressamlarından Bir Kesit ve Resim Sanatına Katkıları", *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 22 (Yaz 2021), 887; Şehabeddin, "Türk Ressamları: Nuri Paşa", *Millî Mecmua*, 19 (1924), 300-301.

Harbiye kökenli olan Sultanahmetli Osman Nuri Paşa'nın doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, yaklaşık 1839-1906 yılları arasında yaşadığı tahmin ediliyordu. Halil Özyiğit'in yaptığı araştırma ile 1825/1826-1903 yılları arasında yaşadığı anlaşılmıştır. Ancak okuldan yaşitlarına göre niçin geç mezun olduğunun araştırılması gerekmektedir.

3b Fausto Zonaro'nun Abdülmecid Efendi'ye 6 Ekim 1909 tarihinde gönderdiği, üzerinde Richard Wagner'in portresinin basılı olduğu kartpostal, Env. No. 64/1202

3c Şehzade Burhaneddin Efendi'nin Abdülmecid Efendi'ye gönderdiği, üzerinde Abdülmecid Efendi'nin 121/568 envanter numaralı ve *Tarih Dersi / Nasihat* adlı tablosunun basılı olduğu kartpostal, Env. No. 64/1202

(Topçu Kaymakam) ise Mühendishâne kökenlidir. Ahmed Emin, Halil Paşa'nın hocalarından biridir.¹³ Halil Paşa, çok istemesine rağmen, yaverlik döneminde Avrupa'ya resim eğitime gönderilmemiştir. Bu imkâna ancak mezuniyetinin ardından, 1880 yılında erişmiştir. Şeker Ahmed Paşa, 1873 yılında İstanbul'da düzenlediği serginin başarısı sebebiyle 1873/1874'te saraya yaver olmuştur. Osman Nuri Paşa 1856/1857'de dördüncü sınıf öğrencisiyken, Hüseyin Zekâi Paşa¹⁴ da 1880/1881'de ikinci sınıf öğrencisiyken yaverliğe atanmıştır.

13 Terzi, "Halil Paşa'nın Askeri Eğitim-Öğretimi ve Resim Sanatı", 207; Öner, "Osmanlı Sarayı ve Yaver Ressamlar", 4.

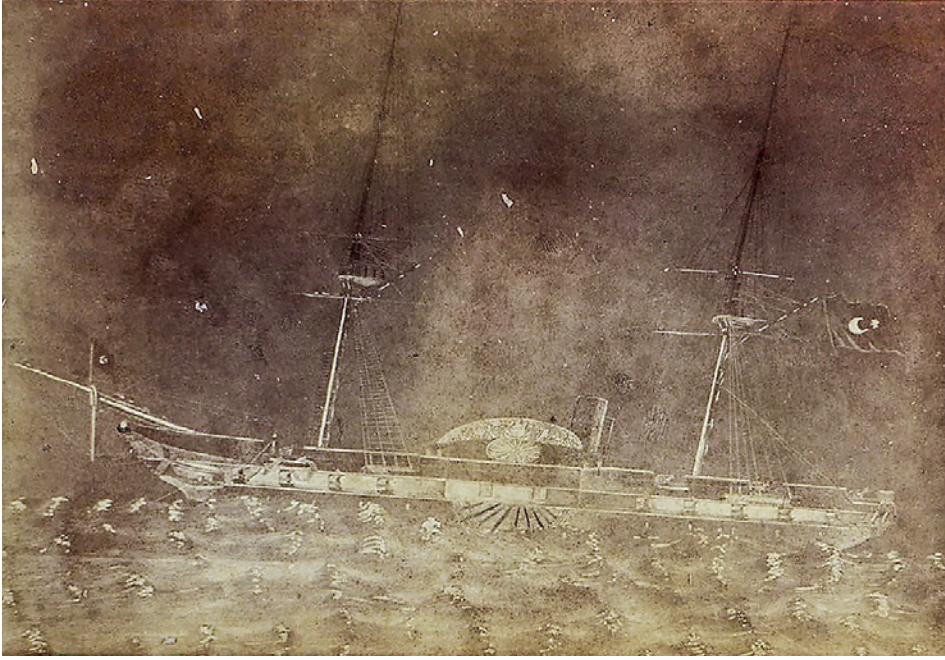
Mühendishâne'de Halil Paşa'nın hocaları, Binbaşı Hacı Mahmud ve Mülazım Ahmed Bey'dir. Ayrıca, (Servili) [Surûrili] Ahmed Emin'in (Topçu Kaymakam) de kendisine hocalık yaptığı bilinmektedir.

14 Şehabeddin, "Türk Ressamları: Zekâi Paşa", *Milli Mecmua*, 16 (1924), 252-254; Sami Yetik, *Ressamlarımız*, İstanbul: Marifet Basımevi, 1940, 72.

Yaver ressamların sarayda çeşitli görevler ifâ ettikleri bilinmektedir. Şeker Ahmed Paşa, Osman Nuri Paşa, Hüseyin Zekâi Paşa ve Mustafa Vasfi Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in 1890'lı yılların başında Yıldız Sarayı'nın dış bahçesinde kurduğu Yıldız Çini Fabrika-i Hümayûnu'nda çalışmışlardır.¹⁵ Osman Nuri Paşa, 1868-1869 yıllarında Harbiye Mektebi'nde Şehzadegân hazerâtına resim öğretmenliği yapmıştır.¹⁶ Şeker Ahmed Paşa, Mekteb-i Harbiye'de devlet ricaline mensup kişilerin çocuklarına özel eğitim vermek amacıyla kurulan zâdegân sınıfında resim dersi vermiştir. Ayrıca,

15 Nedret Bayraktar, *İstanbul Cam ve Porselenleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1982, 8; Önder Küçükerman, *Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası*, İstanbul: Sümerbank, 1987, 135-142.

16 Gülşah Eser, *Mekteb-i Harbiye'nin Türkiye'de Modern Bilimlerin Gelişmesindeki Yeri (1834-1876)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, 2005, 158.

4 Sultan Abdülaziz'in 121/468 envanter numaralı, *Buğ Gemisi* adlı tablosunun fotoğrafı (Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümâyûnu, 779-55---0078)

5 Hüseyin Zekâi Paşa, Luigi Acquarone ve Ahmed Paşa'nın (?) *Variété des Pigeons* adlı albümlerdeki resimleri, 1880'li yıllar (Millî Saraylar İhtisas Kütüphanesi)

1896'da getirildiği Misafirîn-i Ecnebiye Teşrifatçısı (Yabancı Konukları Ağırhlama Sorumlusu) görevini de ölünceye kadar sürdürmüştür. Şeker Ahmed Paşa'nın 1907'de ölmesi üzerine, bu göreve Hüseyin Zekâi Paşa getirilmiştir. Hüseyin Zekâi Paşa da Sultan II. Abdülhamid için fotoğraf albümlerinin hazırlanması, fotoğraf komisyonu başkanlığı, Yıldız

Sarayında Mahmud Şevket Paşa'nın denetiminde yürütülen Silah Müzesi kurma komisyonunda üyelik, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Suriye gezisinde eski eserler uzmanlığı gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur.¹⁷

17 Şehabeddin, "Türk Ressamları: Zekâi Paşa", 253.

6a Vasilaki Kargopulo (Basile Kargopoulo), Sanâyi-i Nefise Mektebi Açılış Hatırası, Mart 1883 (Ömer M. Koç Koleksiyonu)
Soldan sağa: Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin müdürü Osman Hamdi Bey (?), Harbiye resim muallimi Mirlivâ Nuri Paşa, ressam Süleyman Seyyid Bey, Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin heykeltıraşlık muallimi Yervant Osgan Efendi

Millî Saraylar Resim Müzesi Yaver Ressamlar Koleksiyonu

Millî Saraylar Tablo Koleksiyonu'nda yaver resamlardan Osman Nuri Paşa'nın (Resim 6a-6b) 3, Halil Paşa'nın (Resim 7) 11, Şeker Ahmed Paşa'nın (Resim 8a-8f) 7, Hüseyin Zekâi Paşa'nın (Resim 9) 7, Yusuf Ziya Paşa'nın (Resim 10a-10b) 7 ve (Servili) [Surûrîli] Ahmed Emin'in (Resim 11) 1 eseri bulunmaktadır.

Osmanlı saraylarında ve kasr-ı hümayûnlarında bulunan tabloların ilk envanterini gösteren 1890 tarihli defterde¹⁸ tabloların sanatçıları, adları, boyutları, frank üzerinden değerleri ve yerleri belirtilmiştir. Ancak, 346 tablonun kayıtlı olduğu defterde Osman Nuri Paşa'nın eserleri görülmektedir. Halil Paşa'nın 3, Şeker Ahmed Paşa'nın 17, Hüseyin Zekâi Paşa'nın 27 ve Yusuf Ziya Paşa'nın¹⁹ 7 eseri bulunan (Resim12a-12d) defterde Halil Paşa, "Halil Bey"; Şeker Ahmed Paşa, "Yaverân-ı Hazret-i Şehriyârîlerinden Ferik Ahmed Ali Paşa"; Hüseyin Zekâi Paşa, "Yaverân-ı Hazret-i Şehriyârîlerinden Kaymakam Zekâi Bey"; Yusuf

6b Ressam Nuri Paşa [Osman Nuri Paşa]
(Salt Araştırma, Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivi)

18 Millî Saraylar Sultan II. Abdülhamid Kütüphane Koleksiyonu'ndaki TY 9079 numaralı, Saray ve Kasr-ı Hümayûnlarda bulunan resimlerin cinsini ve ressamlarının esamisini mübeyyen defter; Zehra Güven Öztürk, *Imperial Painting Collection Through a Document Dating From 1890*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Koç Üniversitesi, 2008, 50-58.

1890 tarihli envanter defterinde "Yaverân-ı Hazret-i Şehriyârîlerinden Miralay Ahmed Bey" olarak kayıtlı olan bir ressamın 5 eseri vardır. Bu eserlerden birinin adı, *Eskişehir'de Sakarya Üzerinde Bir Köprüdür*. (Servili) [Surûrîli] Ahmed Emin Bey'in kaymakam iken çektiği, Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki 90755--0003 numaralı fotoğrafta "Eskişehir Köprüsü. İşbu köprü'nün yağlıboya ile resmi yapılarak kariben [yakında] takdim kılınacaktır" yazılıdır. Ayrıca, Pertev Boyar da *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde Türk Ressamları* adlı kitabının 48. sayfasında Topçu Kaymakam Ahmed Emin Bey'in miralay olduğunu belirtmiştir.

19 Şehabeddin, "Türk Ressamları: Yusuf Ziya Paşa", *Millî Mecmuası*, 18 (1924), 284-286.

Yaver ressam Yusuf Ziya Paşa'nın *Kız Kulesi Önünde Gece Donanması* adlı eseri, Millî Saraylar Resim Müzesi'nin 19. tematik bölümü olan Hayal İstanbul'da sergilenmektedir. Yusuf Ziya Paşa'nın üslubu ve imzasının "Kulları Ziya" olduğu bu eserle ortaya çıkmış, Millî Saraylar Tablo Koleksiyonu'ndaki "Kulları Ziya" imzalı eserler değerlendirilerek Yusuf Ziya Paşa'ya ait oldukları tespit edilmiştir. Yaver ressam Halil Paşa'nın Saip Tuna tarafından yapılmış karakalem portresi ise koleksiyon için 29 Ağustos 1955 tarihinde satın alınmıştır.

Ziya ise "Ziya Paşa" olarak kayıtlıdır.²⁰

Sarayda tablo koleksiyonu, 1890 yılından itibaren daha da gelişmiştir. Ancak, 1910'da Çırağan Sarayı'nda çıkan yangında Şeker Ahmed Paşa'nın birçok tablosu yok olmuştur. Hatta başka resamlara ait tablolar da yanmış olmalıdır. Ne yazık ki arşiv belgelerinde sözü edilen tablolara dair bir kayda rastlanmamıştır.

Osmanlı padişahları sanatı teşvik amaçlı olarak saray çevresine ve bazı okullara tablo hediye etmişlerdir. Cumhuriyet döneminde de koleksiyondaki pek çok eser, çeşitli müze ve kurumlara devredilmiştir. Topkapı Sarayı'nın Millî Saraylara bağlanması ardından, bahsi geçen kurumlara gönderilen eserler Millî Saraylara getirilmiştir.

20 Kıymet Giray, *Türk Resim Sanatının Bir Asırlık Öyküsü*, İstanbul: Rezan Has Müzesi, 2007, 61; Özyiğit, "İlk Devir Türk Ressamlarından Bir Kesit", 889.

"Yusuf Ziya Bey, sarayda diğer ressamlarla beraber peyzaj resimleri yaparak sanatını geliştirir ve kısa süre içinde olgunlaşır. Çoğunlukla deniz resimleri yapmayı seven sanatçı, kendine yakın bulunduğu Ayvazovski ile çalışmalarını sürdürür. Deniz resimlerinde üzerine olmayan Ayvazovski'nin Yusuf Ziya Paşa üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Sanatçı üzerinde bu etki, daha çok romantizm ağırlıklı olur."

7 Esatize-i Ressaman-ı Osmaniye'den Halil Beyefendi Hazretleri Hücre-i İştigallerinde, 1894
(Boğaziçi Üniversitesi, Servet-i Fünun dergisi veri tabanı, Millî Kütüphane Koleksiyonu)

8a Şeker Ahmed Paşa, Mercan'daki konağında resim çalışırken (Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi, 3:20)

8b İran Şahı Muzaffereddin'in İstanbul'u ziyareti, 1900
(Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümâyûnu, 90509---0015)

8c Baalbek'te Prens de Gal'in oğulları Prens George ve Prens Albert ile maiyeti
(Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümâyûnu, 779-40---0016)

8d Vasilaki Kargopulo (Basile Kargopoulo),
Sultan II. Abdülhamid'in oğlu Mehmed Selim Efendi,
Sultan Abdülaziz'in çocukları Mehmed Seyfeddin Efendi ve
Esmâ Sultan, Şeker Ahmed Ali Paşa ile birlikte, 1879
(Ömer M. Koç Koleksiyonu)

8e Ferik Ahmed Ali Paşa kulları bin Ali
(Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümayûnu, 90965---0005)

9 Kaymakam Zekâi Bey kulları bin İbrahim
(Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümayûnu, 90965/0044)

8f 1902 yılındaki İkinci İstanbul Salonu Sergisi
(Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümayûnu, 90528---0008)

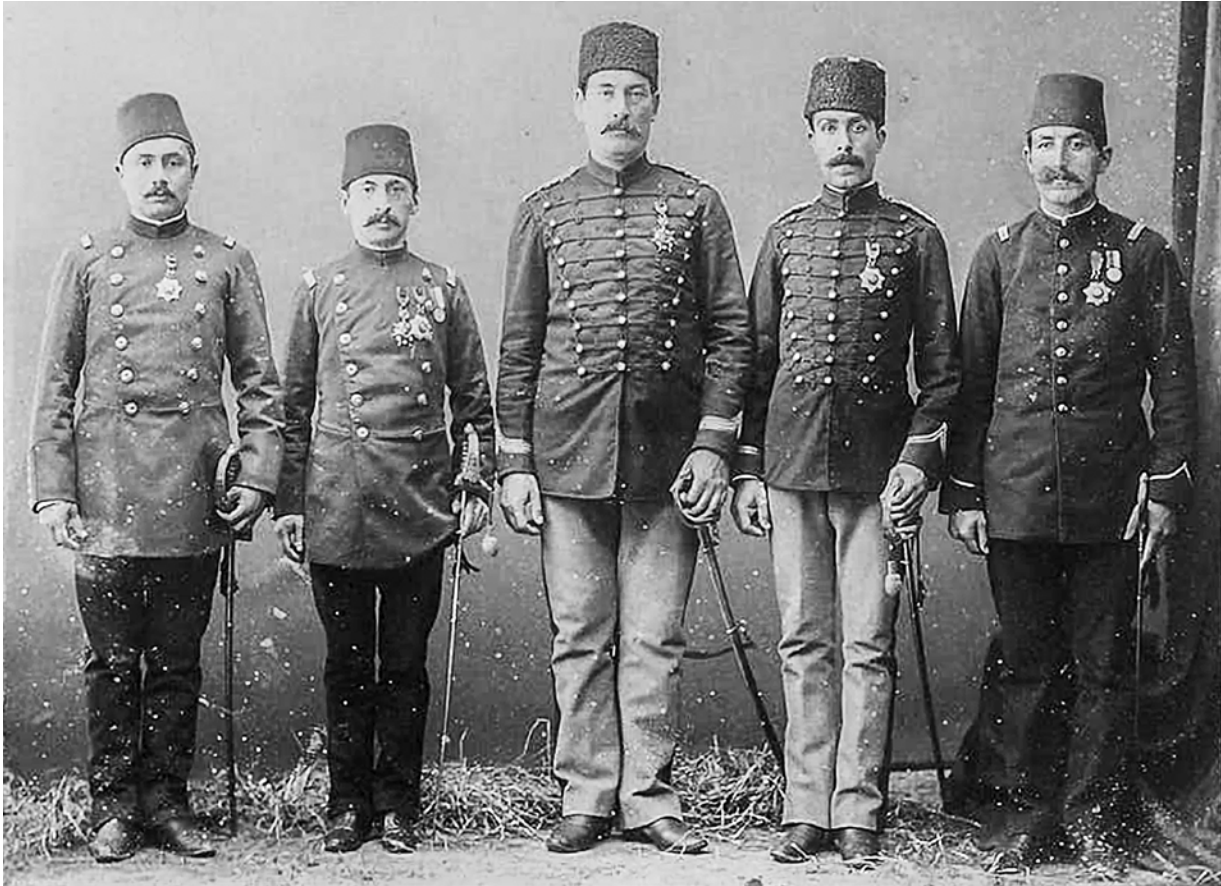

10a Ressam Yusuf Ziya Paşa
(Salt Araştırma, Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivi)

10b Yusuf Ziya Paşa, *Kız Kulesi Önünde Gece Donanması*,
tuval üzerine yağlıboya, 48,5 x 59 cm, Env. No. 121/721

11 Sultan II. Abdülhamid tarafından Söğüt ve civarının fotoğraflarının çekilmesi ile görevlendirilen fotoğrafçı heyeti,
1886 (Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümayûnu, 90965-022)

Soldan sağa: Mülâzım-ı evvel Emin Bey, Kolağası Ahmed Şekur Bey, Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn Fotoğraf Muallimi Yarbay Servili Ahmed Emin Bey ve yardımcısı Kolağası Ali Haydar Bey, Mülâzım-ı evvel Ali Rıza Efendi (Ressam Hoca Ali Rıza)

13 Servili [Surûrîli] Ahmed Emin (Topçu Kaymakam), *Antik Tapınaklı Manzara*, tuval üzerine yağlıboya, 71,5 x 90 cm, Env. No. 12/2718

Millî Saraylar Tablo Koleksiyonu'nun en seçkin örnekleri, Osmanlı resim sanatının Türkiye'de ve dünyadaki tek temsilcisi olan Millî Saraylar Resim Müzesi'nde sergilenmektedir. Osmanlı sarayının resim mirasını sanatseverlere çağdaş müzecilik teknikleriyle sunan Millî Saraylar Resim Müzesi, 34 tematik bölümden oluşmaktadır. Müzenin 7. tematik bölümü "Osman Nuri Paşa", 10. tematik bölümü "Halil Paşa", 12. tematik bölümü "Şeker Ahmed Paşa", 17. tematik bölümü ise "Hüseyin Zekâi Paşa" adıyla düzenlenmiştir. (Servili) [Surûrîli] Ahmed Emin'in *Antik Tapınaklı Manzara* (Resim 13) adlı eseri, "Hüseyin Zekâi Paşa" tematik bölümünün

önündeki koridorda sergilenmektedir. Yaver resamların eserlerinin birçoğunda "kulları" ibaresi bulunmaktadır. Bu sözcük, padişaha ve ricâline duyulan saygıyı yansıtmaktadır.

Müze koleksiyonunda yer alan Halil Paşa, Şeker Ahmed Paşa, Yusuf Ziya Paşa gibi birçok sanatçının tablolarının arka yüzünde "Lefranc & Co." damgası görülmektedir. Fethi Kayaalp, Lefranc & Co. damgalı malzemelerin Max Fruchtermann tarafından Avrupa'dan getirildiğini belirtmiştir.²¹ 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın

21 Ali Kayaalp, *Fethi Kayaalp'in 1963-2010 Dönemi Restorasyon*

başında Türkiye'deki yerli ve yabancı ressam, resim malzemelerini yurt dışından ve İstanbul'un çeşitli mağazalarından temin etmişlerdir. Pera'daki Leduc Çerçevcesi, Papadopulo Kırtasiye, Zelliçh Kırtasiye ve Percheron Çerçevcesi, sözü edilen dükkânlardan bazılarıdır.²² Bu dönemde Nuruosmaniye'deki 60 numaralı mağazada Johan Maloka'nın okullar ve ressamlar için her çeşit malzeme satan bir mağazası vardır.²³

Yaver Ressam Osman Nuri Paşa ve Eserleri

Sultanahmetli Osman Nuri, Harbiye Mektebi'nin dördüncü sınıfında okurken, 1856/1857 yılında saraya yaver ressam olarak alınmıştır. Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde yaver ressam unvanıyla sarayda görev yaptığı bilinmektedir. Miralaylığa kadar yükselen sanatçı, daha sonra mirliva rütbesi ile Harbiye ve Kuleli Askerî İdâdisi'nde resim öğretmenliği yapmıştır.²⁴ Avrupâda resim eğitimi görmeyen Osman Nuri, ressamlıktan ziyade resim öğretmenliği yönüyle

öne çıkmıştır. Öğrencilerine resim sanatını tanıtmak ve sevdirmek için büyük gayret göstermiştir. Kuleli Askerî İdâdisi'ndeki yetenekli öğrencilerini defterine yazmış ve bu öğrencilerin Harbiye'ye geçtiklerinde Harbiye Resim Atölyesi'ne devamlarını sağlamaya çalışmıştır. Hoca Ali Rıza Bey, Hüseyin Zekâi Paşa, Mehmed Sami Yetik, Mehmed Ali Laga, Diyarbakırlı Tahsin, Ahmed Ziya Akbulut gibi pek çok ressamın hocalığını yaparak resim sanatımızda önemli hizmetleri olmuştur.²⁵

Türk resim sanatında kahramanlık konusunu işleyen ilk ressam olan Osman Nuri Paşa, deniz savaşları, gemi resimleri ve manzaralar yapmıştır.²⁶ Fotoğraftan faydalanarak yaptığı manzara kompozisyonlarına gölge-ışık ve renk gibi değişikliklerle kendi yorumunu da katmıştır. Hem yaver ressamlığı hem de resim öğretmenliği döneminde sarayın beğenisine uygun eserler yapan Osman Nuri, pek çok asker ressamın hayalini kurduğu bir şansı Harbiye'de dördüncü sınıf öğrencisiyken yakalamış ve yaver ressam olmuştur. Ancak, mezuniyet sonrası Avrupâda resim eğitimi alma imkânı olmamıştır. 1895 yılında *Fenn-i Menâzir ve Suluboya Târîfâtı* adlı kitabı tertip etmiştir. Osman Nuri Paşa'nın Kuleli Askerî İdâdisi'nde öğrencisi olan Mehmed Sami Yetik, *Ressamlarımız* adlı kitabında²⁷ hocasının öğretmenliğinden övgüyle bahsederken, yağlıboya çalışmalarını pek başarılı bulmadığını yazmıştır. Turan Erol ise bu hususta Sami Yetik'in görüşüne katılmadığını beyan etmiştir.²⁸

Çalışmaları Kapsamında Türk Resminin Değerlendirilmesi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Programı, 2013, 209.

22 Seza Sinanlar, *Pera Ressamları-Pera Sergileri: 1845-1916*, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2010, 62.

23 Koleksiyonda bulunan, Şeker Ahmed Paşa'nın 11/204 envanter numaralı eserinin arka yüzünde Johan Maloka'nın mağazasının etiketi vardır. Fausto Zonaro'nun 11/1519 envanter numaralı eserinin çerçevesinin arka yüzünde Tamirhâne-i Hümayûn mamulâtı olduğu yazılıdır. Victor Salomon Libertus Lorie'nin 121/566 envanter numaralı eserinin çerçevesinin arka yüzünde Percheron Çerçevcesi'nin etiketi bulunmaktadır. Diyarbakırlı Tahsin'in 11/1525 envanter numaralı eserinin çerçevesinin arka yüzünde Max Fruchtermann etiketi vardır. 121/516 envanter numaralı renkli baskı eserin arka yüzünde Goupil & Vibert etiketi görülmektedir. Simon Agopya'nın 64/2176 envanter numaralı eserinin çerçevesinin arka yüzünde Maison Française ile G. Leduc etiketi vardır. Koleksiyondaki 121/1044 envanter numaralı anonim eserin çerçevesinin arka yüzünde de Maison Française ile G. Leduc etiketi bulunmaktadır.

24 İslimyeli, *Asker Ressamlar ve Ekolleri*, 36; Boyar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde*, 35; Yetik, *Ressamlarımız*, 39; Özyiğit, "İlk Devir Türk Ressamlarından Bir Kesit", 887; Şehabeddin, "Türk Ressamları: Nuri Paşa", *Millî Mecmua*, 19 (1924), 300-301.

25 Oğuz Arsal, *Modern Osmanlı Resminin Sosyolojisi*, Çev. Tunçay Birkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, 71.

26 Sezer Tansuğ, *Çağdaş Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 100-93, 1991.

27 Yetik, *Ressamlarımız*, 39.

28 Turan Erol, Günsel Renda, *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı*, Cilt 1, İstanbul: Tıglat Yayınları, 1980, 111; Kayaalp, *Fethi Kayaalp'in 1963-2010 Dönemi Restorasyon Çalışmaları*, 208.

"Yapıtları çağının genç sanatçılarınca horlanan Osman Nuri bugün bize göre yalnız sevecen, iyi huylu bir öğretmen değil, başarılı bir ressamdır da... Onun deniz savaşlarını, eski savaş gemilerini konu alan yadsınmayacak değerinde yapıtları vardır."

Fethi Kayaalp, Ali Kayaalp ile yaptığı 9 Ekim 2011 tarihli görüşmesinde, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenciyken Osman Nuri Paşa ile Halil Paşa arasında yaşadığını duyduğu bir jurnal olayından bahsetmiştir. İki ressam arasında doğadan çalışıp çalışmama konusunda çıkan sanatsal fikir ayrılığının ne kadar tehlikeli boyutlara vardığı görülmektedir.²⁹

Halil Paşa, 1928 yılındaki bir röportajında, geçmişte insan figürlü kompozisyonları satmakta güçlük çektiğini belirtmiştir. Beyoğlu'nda, mobilyacı Rozental'ın mağazasında sergilenen tablosunun saraya jurnal olunduğunu ve sürgün edilme tehlikesi yaşadığını anlatmıştır. Tablosundan ve Sultan II. Abdülhamid'in gösterdiği tepkiden de bahsetmiştir.³⁰

Melik Aksel, Temmuz 1937'de, Halil Paşa'nın Ankara Halkevi'ndeki ikinci resim sergisinde sanatçıyla görüşerek jurnal olayını sormuştur. Halil Paşa da kendisini jurnal edenin Osman Nuri Paşa olduğunu ve jurnalde dükkân ismi yanlış verildiği için sürgünden kurtulduğunu söylemiştir.³¹ O ta-

rihte Osman Nuri Paşa hayatta olmadığından, konuyu kendisinden dinleme imkânı bulunmamıştır. Sözü edilen olay gerçekten yaşandıysa, böylesi bir anlaşmazlık hem iki sanatçıya hem de Türk resim sanatına zarar vermiştir.

Osman Nuri Paşa, saraydaki yabancılarla yakın ilişkisinden dolayı bazı ağır eleştiriler almıştır. Sami Yetik, hocasına yapılan bu eleştirileri çok haksız bulmuştur.³² Osman Nuri Paşa'nın hem Sultan Abdülmecid hem de Sultan Abdülaziz döneminde yaver ressam olması, sarayın beğenisini kazanmış bir ressam olduğunu göstermektedir. Sarayda görev yaptığı dönemde Hippolyte Berteaux, Stanislaw Chlebowski, Pierre Désiré Guillemet ve İvan Konstantinoviç Ayvazovski gibi yabancı ressamlar saray için sipariş resimler yapmışlardır. Chlebowski, 1870-1872 yılları arasında da saray ressamlığı görevini yürütmüştür.³³ Aynı dönemde, sarayda Ohannes Umed Behzad, Halil Paşa ve Şeker Ahmed Ali Paşa gibi yerli ressamlar da çalışmıştır. Sultan Abdülaziz, ressamları teşvik etmek amacıyla atıyye-i seniyye olarak tabir edilen ih-

29 Kayaalp, *Fethi Kayaalp'in 1963-2010 Dönemi Restorasyon Çalışmaları*, 172-173.

"Halil Paşa, Fransa'da aldığı eğitimin temel kaidelerinden birisi olarak doğadan çalışmayı teşvik eder ve Harbiye'deki hocalığı sırasında da bu doğadan çalışma usullerini yerleştirmek, öğrencilerini buna özendirmek için gayret gösterir. Osman Nuri Paşa ise bu yönetime şiddetle karşı çıkar, onun bildiği ve tatbik etmek istediği usul, senelerden beri kullanılan fotoğraftan kopya etme usulüdür. Bunun üzerine büyük bir münakaşa çıkar. Osman Nuri Paşa, dönemin padişahına giderek Halil Paşa'nın eşek üzerinde bir köylüyü tasvir ettiği resmini şikâyet eder. Sebep olarak da resmin Türk köylüsünü aşağıladığını, onu düşkün ve kılıksız gösterdiğini belirtir. Eskimiş usulleri tatbik etmek istediğini düşündüğü Osman Nuri Paşa'ya da, Halil Paşa 'Molla Nuri' şeklinde isim takar. Sonunda iş bir şekilde bağlanır ve Halil Paşa da herhangi bir takibata uğramaktan kurtulur."

30 Halil Özyiğit, "1928 Tarihinde Halil Paşa ile Hayatı ve Sanatı Üzerine Yapılan Bir Söyleşi", *V. Uluslararası Genç Sanat Tarihçiler Sempozyumu, Sanatsal Göstergeler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2013, 104.

Halil Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in sözlerini şöyle aktarmaktadır:

"Biz bunları Avrupa'ya memleketimizdeki kılıksız heriflerin resmini yapısın diye mi gönderiyoruz? Bir daha üstü başı temiz adam resmi yapısın, Avrupalılara karşı fena taraflarımızı göstermeyelim!"

31 Malik Aksel, "General Halil'in Ankara Halkevinde İkinci Resim Sergisi", *Ar Dergisi*, Ankara: 7 (Temmuz 1937), 5-6.

"Bir gün merkebe binmiş bir köylü resmi yaptım. Bunu Beyoğlu'nda bir mağazada teşhir ettim. Bu sırada Nuri Paşa bu resmi görünce derhal padişaha beni jurnal etti. Türk'ü kıyafetsiz bir hâlde eşeğe bindirip Beyoğlu'nda teşhir ediyor demiş. Padişah da derhal saraya getirilmesini irade eylemiş. Jurnalde dükkân ismi yanlış verildiğinden, bir başka dükkânda kervan resmi bulunur. Bunda da eşek ve köylü resmi bulunduğu resmin sahibini araştırırlar. Bunu yapan İtalyan olduğundan, 30 lira verilerek resim alınır ve bir daha böyle resimler yapmaması ihtar edilir. Ben de bu suretle yakamı sürgünden kurtarmış bulundum."

32 Yetik, *Ressamlarımız*, 39.

"Nuri Paşa'nın bu devirlerini bilenler, onun sarayda ecnebi ressamlarla düşüp kalktığını ileri sürerek kabiliyetsizliğinden, vukufsuzluğundan [bilgisiz] şikâyet etmişlerdir... Bu olsa olsa onun rütbesile sanatını mütenasip görememekten çıkarılmış yanlış bir hükmün işaasıdır. Halbuki, sanat meselesinde rütbe bahs olamaz ve olmamalıdır."

33 Ürekli, "Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin", 281-316.

Ressamların takdim ettikleri resimler karşılığında yapılan ödemeler ve ihsanlar, aylık gelir ve giderler, Ceyb ve Harc-ı Hâssa defterlerine kaydedilmiştir. Serkurenâ Nevres Paşa'nın döneminde Osman Nuri'ye verilen ihsanlar şöyledir:

"13 Aralık 1870'te 5.000 kuruş, 19 Ocak 1871'de 5.000 kuruş, 13 Aralık 1870'te gemi resmi için 5.000 kuruş, ayrıca ihsan olarak 5.000 kuruş verilir (13 Kasım 1870); zırlı gemi resmi için ise 2.500 kuruş (18 Şubat 1871) olmak üzere toplamda 22.500 kuruş Nuri Bey'e ödeme yapıldı."

sanlar vermiştir. Abdülaziz'in Osman Nuri Paşa'ya Avrupalı bir sanatçının yaptığı *Endülüs Muharebe-leri* adlı tabloyu hediye ettiği bilinmektedir.³⁴ Yaver ressam Osman Nuri Paşa ile Chlebowski, Ayvazovski ve Sultan Abdülaziz arasındaki sanatsal ilişkinin araştırılması büyük önem taşımaktadır.³⁵ Sultan Abdülaziz'in saray ressamı Chlebowski ile sanat üzerine tartıştığı ve yeni kompozisyon düşüncelerini ifade eden taslak çizimler yaptığı, ayrıca Ayvazovski ile de fikir alışverişinde bulunduğu ve sipariş edilen bazı tabloların kompozisyonlarını birlikte oluşturdukları bilinmektedir. Harbiye'nin piyade sınıfından mezun olduğu ve deniz ile iç içe bir yaşam sürmediği için Osman Nuri Paşa'nın gemilerin teknik özellikleri konusunda fazla bilgi sahibi olmadığı söylenebilir. Oysa Ayvazovski ve Ohannes Umed Behzad, gemilerin en küçük ayrıntılarına kadar betimlenmesinde uzmanlaşmışlardır.

Saraydaki yerli ve yabancı ressamın arasında yakın ilişki olması olumsuz bir şey değildir. Halil Paşa da yaver ressamken saray ressamı Chlebowski'yi (1835-1884) izleyerek kendisini geliştirmiştir. Bu türden etkileşimler, gerek sanatçıların ve resim sanatının gelişmesi gerekse daha çok eser üretilmesi için teşvik edicidir. Resim müzelerinin ve sergilerinin olmadığı bir kültür ve sanat ortamında sarayda ve okulda görev yapan Osman Nuri'nin kendisini geliştirmek için saraydaki yerli ve yabancı ressamlarla sanat ilişkisi içinde olması çok doğal bir sonuçtur.³⁶ Dolayısıyla Sami Yetik, hocasına yönelttiği sert eleştirilere karşı çıkmakta haklıdır. Nitekim

Türk resim sanatı, Şeker Ahmed Paşa ile Süleyman Seyyid Bey arasında yaşanan ve nedeni bilinmeyen bir anlaşmazlıktan ötürü büyük kayba uğramıştır. Geçinmek için aynı anda birkaç işte çalışmak zorunda kalan Süleyman Seyyid, birkaç sergi dışında sanat ortamında yer almamıştır. Dolayısıyla saray koleksiyonundaki eserlerinin sayısı kısıtlı kalmıştır. Keza, Osman Nuri Paşa da Halil Paşa'yla yaşadığı anlaşmazlıktan ötürü dönemin kültür ve sanat ortamında yer almamıştır. İki sanatçı arasındaki anlaşmazlığın sarayda yaver ressam olarak görev yaptıkları dönemde başladığı düşünülebilir. Böylesi olumsuzluklar, padişahın beğenisini kazanan ressamlar arasındaki sanat çekişmelerini ortaya koymaktadır.

Ne yazık ki Osman Nuri Paşa, saraydaki görevi ve resim öğretmenliği dışında Osmanlı'nın kültür ve sanat hayatında yer almamıştır. Dönemindeki sergilerden sadece Şeker Ahmed Paşa'nın Dârülfünûnda (günümüzde Basın Müzesi) düzenlediği 1875 Sergisi'ne katılmıştır. Otuz sanatçının katıldığı bu sergide sanatçının deniz konulu üç eseri teşhir edilmiştir. Sergiye katılan diğer Türk ressamlar Şeker Ahmed Paşa, Ahmed Bedri, Halil Paşa ve Osman Hamdi Bey'dir. *La Turquie* gazetesi, 4 ve 5 Ağustos 1975 tarihli nüshalarında sergiye katılan sanatçıları tanıtırken, Sultan Abdülaziz'in yaverleri olan Osman Nuri Paşa ve Halil Paşa'dan da bahsetmiştir.³⁷

34 Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, 153.

35 Ürekli, "Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin", 312-313.

Chlebowski'nin saray ressamlığı döneminde yaptığı tasvirler ile resim malzemeleri masraflarıyla ilgili pusulada geçen "Nuri Bey muâveneti ile nakş olunan bahriye resmi" ile "Nuri Beyefendi refâkati inzimâmile tasnî ve tasnif kılınan bahriye tesâvîri" ifadeleri dikkat çekicidir.

36 Ürekli, "Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin", 312-313.

Chlebowski'nin saray ressamlığı döneminde yaptığı tasvirler ile resim malzemeleri masraflarıyla ilgili pusulada geçen "Nuri Bey muâveneti ile nakş olunan bahriye resmi" ile "Nuri Beyefendi refâkati inzimâmile tasnî ve tasnif kılınan bahriye tesâvîri" ifadeleri, adedi 100 kuruş olan üç adet bahriye resminin Chlebowski ile Osman Nuri Paşa'nın ortak çalışmaları olabileceğini düşündürüyor.

37 Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, 434.

Gazetenin her iki ressamın eserlerine dair yaptığı değerlendirmeler dikkat çekicidir:

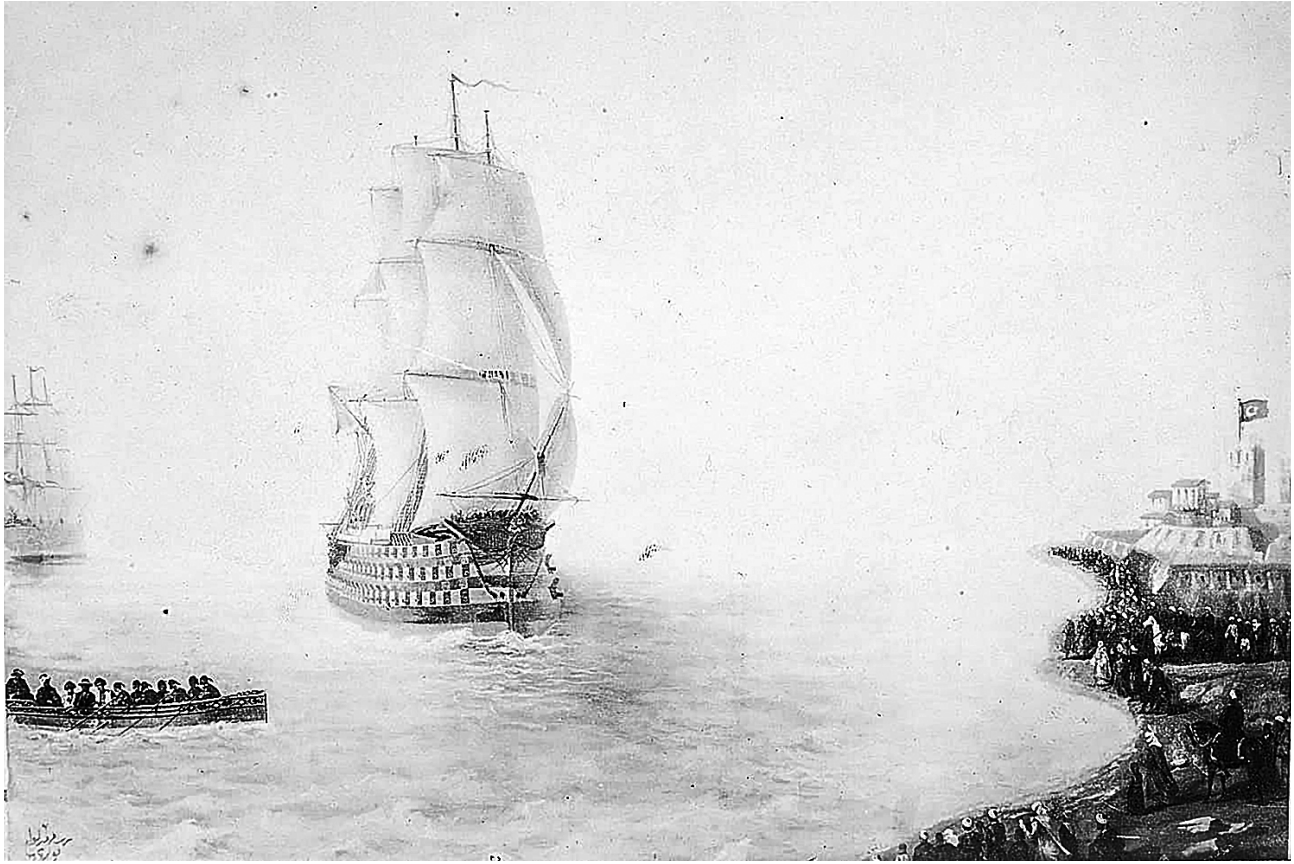
"Nuri Bey: Üç tane denize ait resim, bunlardan biri grimsi ve donuk bir tonda, diğer ikisi de tamamen değişik bir tarzda işlenmiş. ...Halil Bey: İsviçre Manzarası' ve 'Yalakta İnekler'. Bu iki tablo, desen bakımından oldukça iyi. Fakat renk biraz donuk ve ifâ durumu biraz çekingen."

Basile Kargopoulo'nun (1826-1886) çektiği, Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne'nin resim muallimi Mirliva Nuri Paşa kullarının fotoğrafı, belge değeriyle önemlidir. (Resim 14a-14b) Osman Nuri, üniformalı olarak şövaledeki eserinin yanında gururla poz vermiştir. Sanatçının şövaledeki tablosu, iki tarafı ağaçlıklı bir akarsuyun görüldüğü mehtaplı bir gece manzarasıdır. Şövalenin yanında, yerde, sol tarafta paleti ve fırçası vardır. Şövalenin ayaklarının altında görülen, dalgalı denizde bir yelkenliyi tasvir eden tablo, Rus Ressam Ayvazovski'nin gemi resimlerinden esinlenmiş gibidir. Ayrıca, baskı resimlerden oluşan, açık hâlde bir albüm, albümün üstünde de bir kitap görülmektedir.

14a Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne Resim Muallimi Mirlivâ Nuri Paşa Kulları (Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümâyûnu, 90850---0174)

14b Osman Nuri Paşa'nın İstanbul Deniz Müzesi Koleksiyonu'ndaki *Mahmudiye Kalyonu'nun İstanbul'a Gelişi* adlı tablosunun fotoğrafı (Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümâyûnu, 91151---0033)

15a Zangaki, *Mescid-i Aksâ* (Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümâyûnu, 90482---0029)

15b Osman Nuri Paşa, *Mescid-i Aksâ*, tuval üzerine yağlıboya, 75 x 100 cm, Env. No. 12/2639

Millî Saraylar Resim Müzesi'nde Osman Nuri Paşa'nın *Peyzaj*, *Mescid-i Aksâ* (Resim 15a-15b) ve *Yalova'da Valide Hamamı* adlı üç eseri bulunmaktadır. *Peyzaj*³⁸ adlı eserinde "Kulları Piyade Kolağası

Nuri", *Mescid-i Aksâ* adlı eserinde "Ressam Mirliva Nuri Kulları", *Yalova'da Valide Hamamı* adlı eserinde de "Mirliva Nuri Kulları" imzası vardır.

38 Öğrencisi Mehmed Ali Laga, özel bir koleksiyonda bulunan *Dere* adlı eserini hocasının *Peyzaj* adlı eserinden örnek almış olabilir. Ne yazık ki *Peyzaj* adlı tablonun, hangi şehrin manzarası olduğu bugüne kadar saptanamamıştır. Muhtemelen Os-

manlı'nın Rumeli'deki toprakları ya da Bursa veya çevresidir. Sanatçı, bazı tablolarında Rumeli'deki Yenişehir ve Tırhalâ'yı da resmetmiştir.

16 Osman Nuri Paşa, *Peyzaj*, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 98,5 cm, Env. No. 11/260

Peyzaj (Resim 16) tablosunda, perspektif ve ışık kullanımındaki ustalığı dikkat çekmektedir. Figürlerin yer almadığı kompozisyonun durağanlığını, sanatçının kullandığı açık ve parlak renkler, desen işçiliği ve derinlik yaratma becerisi gidermiştir.

Yaver Ressam Halil Paşa ve Eserleri

Harbiye Mektebi'nin kurucularından Askerî Okullar Nazırı Ferik Selim Paşa'nın oğlu olan Üsküdarlı Halil, Beylerbeyi'nde, Selim Paşa Yalısı'nda doğmuştur. Askerî Rüştiye'den mezun olduktan sonra Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn'a girmiştir. Mühendishâne'deki resim öğretmenleri Binbaşı Hacı Mahmud, Mülâzım Ahmed Bey³⁹ ve Servili

[Surûrîli] Ahmed Emin'dir. 1873/1874'te teğmen rütbesiyle mezun olan Halil'in resimlerini beğenen Sultan Abdülaziz, onu yaver olarak saraya almıştır. Halil Paşa'nın resim sanatına olan ilgisi, yaver olarak çalışırken sarayda görev yapan ressamı Chlebowski'den etkilenmiş ve boş vakitlerinde resim çalışmaları yapmaya başlamıştır. Halil Paşa'nın

Halil'in Ankara Halkevinde İkinci Resim Sergisi", 5; Boyar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde*, 53; Selma Sözel (Hekimoğlu), "Ressam Halil Paşa", *Sanat Çevresi Dergisi*, İstanbul: 73 (Kasım 1984), 4; Gül Sarıdikmen, "Ressam Halil Paşa", *Uluslararası VI. Üsküdar Sempozyumu*, 6-9 Kasım 2008, Cilt 1, İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2009, 101-103; Terzi, "Halil Paşa'nın Askerî Eğitim-Öğretimi ve Resim Sanatı", 202-232; Öner, "Osmanlı Sarayı ve Yaver Ressamlar", 4; Sezer Tansuğ, *Halil Paşa*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994, 19-28; Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, 537; Halil Edhem, *Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu*, İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1924, 43-47.

39 Mehmed Esad, *Mir'at-ı Mühendishâne-i Berri-i Hümayun*, İstanbul: Karabet Matbaası, 1312/1896, 212; Aksel, "General

çalışmalarından haberdar olan Sultan Abdülaziz, onu hem terfi ettirmiş hem de ressam sınıfına aldırıştır. Bundan sonra tüm zamanını resme ayıran sanatçının saraya sunulan tabloları Padişah'ın beğenisini kazanmıştır. Ancak, sanatçının kendisini geliştirmek için Paris'e sanat eğitimine gönderilme isteği kabul edilmemiştir. Padişah, "*Şimdi peder ihtiyardır, belki razı olmaz. Hem kendisi de gençtir, belki de itikadı bozulur. İleride göndeririz*" cevabını vermiş ve sanatçıyı kolağalığına terfi ettirmiştir. Halil Paşa, Padişah'ın tahttan indirilmesinden sonra, Kuleli Askerî Lisesi'nde resim öğretmeni olan Mösyö Gués'in yardımcısı olarak görevlendirilmiştir. 1880 yılında, Sultan II. Abdülhamid döneminde Avrupa'ya resim eğitimine gönderilmiştir.⁴⁰ Paris'teki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda portre ressamı olarak ün yapmış Gustave Courtois'in (1853-1924) öğrencisi olan Halil Bey, Gérôme'un atölyesinde de uzun süre çalışmıştır. 1888 yılında, Paris'te iken binbaşı olmuş ve aynı yıl yurda dönmüştür. 1889 yılındaki Paris Uluslararası Sergisi'nde *Madame X* adlı portresiyle ödül almıştır. Ülkeye döndükten sonra Tıbbiyede resim öğretmenliği yapmış, 1902'de manzara ve portrelerden oluşan ilk sergisini düzenlemiştir.⁴¹ Kuleli Askerî Lisesi'nde resim hocasıyken öğrencilerine tabiata bakarak resim yapmayı öğretmiştir. Okulun müfredatına aldırıldığı bu uygulamayla öğrenciler baskı kopyalardan resim yapmak yerine, açık havada gözleme dayalı resim yapabilmişlerdir. Müfide Kadri, Ali Rıza Bayezıt, Şerif Renk Görür ve Hasan Vecih Bereketoğlu gibi

pek çok değerli öğrenci yetiştirmiştir.⁴²

Tophane-i Âmire Müşirliği'nin 21 Mart 1905 tarihli yazısında, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye ile Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn öğrencilerinin o yıl yaptıkları resimlerin, Padişah'a takdim edilmek üzere Askerî Okullar II. Nâzırı Ferik Rıza Paşa'ya bir pusulayla bırakıldığı belirtilmiş ve bahsi geçen subay ve öğrencilerin taltif edilmesi için izin talep edilmiştir. Bu şahıslardan Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne resim muallimi Piyade Miralay Halil Bey, Sanâyi-i Nefîse Madalyası ile ödüllendirilmiştir.⁴³

1905'te Müze-i Hümâyûn'da müdür yardımcılığına getirilen, bir yıl sonra da mirliva rütbesi verilen Halil Paşa, Harbiye Mektebi'nde resim öğretmenliğine atanmıştır. Burada açık havada resim çalışmaya dayalı eğitim sisteminin yerleşmesini başarmıştır. Meşrutiyet'in ardından çıkarılan Tasfiye Yasası gereği rütbesi indirilince emekliye ayrılan Halil Paşa, bütün zamanını resme ayırmıştır. 1911-1913 yılları arasında resim dersleri verdiği Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin 1917-1918 yılları arasında müdürlüğünü yapmıştır. Bu dönemde Galatasaray Sergileri başta olmak üzere yurt içinde ve dışında pek çok sergiye katılmıştır. 1936'da Viyana'da düzenlenen Uluslararası Resim Sergisi'nde bir natürmordu altın madalyaya kazanmıştır. Özel resim dersleri de veren Halil Paşa, ilk kadın ressamlarımızdan Müfide Kadri'nin hocasıdır. Hidiv ailesinden Abbas Halim Paşa'nın konduğu olarak bulunduğu Mısır'da, Kahire'nin pek çok görünümünü resmetmiş ve Mısırlı insanların portrelerini yapmıştır.⁴⁴ P. Boyar, sanatçının resim yeteneğinden şöyle bahsetmektedir:⁴⁵

"General, hayatı boyunca Boğaziçi sahillerinde fırçası ile şiir yazmış, içli bir sanatkârdır... Burgaz içinde ve Marmara sahilleri ile Mısır'ın kızgın ve parlak seması altında yaptığı resimlerde o, empresyonizmin ruhundan fıskırdığını görmüştür."

40 Özyiğit, "1928 Tarihinde Halil Paşa ile Hayatı", 100-102.

41 Mehmed Esad, *Mir'at-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn*, 344; Ahmet Kâmil Gören, *Türk Resim Sanatında Şişli Atölyesi ve Viyana Sergisi*, İstanbul: Şişli Belediyesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzeleri Derneği, 1997, 155; Yetik, *Ressamlarımız*, 32; Sezer Tansuğ, "1820-1920 Pentürde İstanbul Sergisi", *Sanat Çevresi Dergisi*, İstanbul: 44 (Haziran 1982), 4; Sezer Tansuğ, "Resim Sanatımızda Ortaya Çıkan Bir Gerçek: 19. Yüzyıl Sonu Türk Foto Yorumcuları", *Sanat Çevresi Dergisi*, İstanbul: 23 (Eylül 1980), 4-7; Adnan Çoker, "Fotoğraftan Resim ve Darüşşafakalı Ressamlar", *Boyut Dergisi*, Ankara: 2/9 (Ocak 1983), 4-12; Sözel (Hekimoğlu), "Ressam Halil Paşa", 4-5; Taha Toros, "Halil Paşa", *Antik & Dekor*, 45 (1998), 70; Sema Öner, *Tanzimat Sonrası Osmanlı Saray Çevresinde Resim Etkinliği (1839-1923)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, 1991, 139.

42 Sarıdikmen, "Ressam Halil Paşa", 98-103.

43 H. Katipoğlu Kaya, "19. Yüzyılın Sonunda Bazı Okulların Saraya Resim Sunması", *150. Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu 23-26 Kasım 2006 Bildiriler*, İstanbul: Millî Saraylar, 2007, 265.

44 Gören, *Türk Resim Sanatında Şişli Atölyesi*, 155.

45 Boyar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde*, 54.

17 Halil Paşa, *Kuyulu Peyzaj*, 1882-1883, tuval üzerine yağlıboya, 68 x 98 cm, Env. No. 11/1506

Halil Paşa, Recâizâde Mahmud Ekrem'in kız kardeşi Aliye Hanım'la evlenmiştir. Üç oğulları olmuştur. En küçük oğulları Âli Hasan (1904-1974) da ressamdır. Âli Halil adını kullanan sanatçı, soyadı kanunundan sonra Sözel soyadını almıştır.⁴⁶

Halil Paşa'nın İstanbul ve Mısır manzaralarında izlenimci anlayışın etkisi görülmektedir. Renk ve ışık etkisini serbest fırça vuruşlarıyla yansıtmış, portreleriyle de büyük başarı kazanmıştır. Çok üretken bir sanatçı olan Halil Paşa, bir röportaj sırasında "Kaç resim yaptınız?" sorusuna "Belki bin tane" cevabını vermiştir.⁴⁷ Ünlü sanat eleştirmeni Thalasso, yorulmak bilmez bir kişi olan sanatçının, zamanının yarısını derslerine, yarısını da Beylerbeyi'ndeki yalısında yaptığı tablolara ayırdığını söylemiştir.⁴⁸ Sanatçı, Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmed

Paşa ve Ömer Adil Bey ile birlikte dönemin kültür sanat ortamında dikkat çeken ressamlar arasında yer almış ve Türk resim sanatında ayrıcalıklı bir konuma ulaşmıştır.

Millî Saraylar Resim Müzesi'nin Halil Paşa tematik bölümünde *Kuyulu Peyzaj* (1882-885), *Göksu* (1902-1903), *Yavuz Sultan Selim* (1915'ler), *Sultan III. Selim* (1915'ler), *Sultan II. Mahmud* (1915'ler) ve *Sahilde Anne ve Çocuk* (1925) adlı eserler sergilenmektedir.⁴⁹

Halil Paşa'nın öğrencilik döneminde, Paris'te yaptığı manzaralarında, 19. yüzyılda Fransa'da etkin olan ve izlenimci resme öncülük eden Barbizon Okulu'nun etkisi hissedilmektedir. İstanbul'a tutkun olan sanatçı; sakin denizi, sudaki akisleri, denizden kıyıyı resmetmesi ve izlenimci paletini yansıtan renkleriyle tanınmıştır.

46 Toros, "Halil Paşa", 72-73.

47 Sarıdikmen, "Resam Halil Paşa", 98-103.

48 Adolphe Thalasso, *Osmanlı Sanatı Türkiye'nin Ressamları*, İstanbul: İBB Yayınları, 93-53, 2008.

49 *Anne ve Çocuk* adlı eser, 2011 yılında TBMM Genel Sekreterliğinden devredilmiştir.

18 Halil Paşa, *Göksu*, 1902-1903, tuval üzerine yağlıboya, 92,5 x 127,5 cm, Env. No. 11/1159

Kuyulu Peyzaj (Resim 17) adlı, 1882-1883 tarihli eserinin arka yüzündeki yazılar, tabloyu Paris'te yaptığını belgelemektedir. Yaşlı bir kadını konu alan *Portre* adlı eserini yurt dışındaki eğitiminden döndüğü 1888 yılında yapmıştır. *Göksu* (1902-1903) (Resim 18), *Mehmed Fahreddin Yesârî* (1906-1907), *Vazoda Çiçekler* (1918), *Hüseyin Rahmi Gürpınar*⁵⁰ (1924), *Sahilde Anne ve Çocuk* (1925), *Fatih Sultan Mehmed* (1915'ler), *Yavuz Sultan Selim* (1915'ler), *Sultan III. Selim* (1915'ler) ve *Sultan II. Mahmud* (1915'ler) (Resim 19) koleksiyondaki diğer eserleridir. Ürdün'ün Londra, Ankara ve Paris

50 Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın portresi, Millî Saraylar Resim Müzesi'nin Suretler bölümündedir. Sanatçı, Millî Saraylar Resim Müzesi'nin Tasvir-i Hümayûn Salonu'nda sergilenen Fatih portresini yaparken, İtalyan ressam Gentile Bellini'nin günümüzde İngiltere'deki National Gallery'de bulunan tablосundan çalışmıştır. Ancak, sözü edilen tabloda Fatih, Venedik tarzı kemer biçiminde bir çerçeve içinde değil, arka planında koyu renk ve düz bir fonla betimlenmiştir. Bellini'nin Fatih portresini Fausto Zonaro, Halil Paşa ve Ohannes Onnik Kürkçyan gibi birçok sanatçı çalışmıştır.

19 Halil Paşa, *Sultan II. Mahmud*, 1915'ler, tuval üzerine yağlıboya, 61 x 43,3 cm, Env. No. 121/955

büyükelçiliğini yapan Şerif Abdülmecid (Resim 20) için padişah portrelerini resmederken saraydaki portreleri örnek almıştır. Bu eserleri hazırlarken fotoğraflardan ve baskı resimlerden faydalanmış olmalıdır.

İstanbul'un çeşitli görünümünü belge değerindeki eserlerinde resmetmiştir. Desene önem veren sanatçı, izlenimci resimlerinde bile nesnelere ayrıntılarını çizmeyi ihmal etmemiştir. *Göksu* adlı eseri, izlenimci anlayıştaki manzaralarından biridir. Tabloda görülen fırça ve renk kullanımı ile parlak ışık lekeleri, izlenimci tekniğini ön plana çıkarmaktadır. Güneşli, pırıl pırıl bir günde kıyıdaki ağaçlar, evler, kayıklar ve ördeklerden oluşan bu manzara kompozisyonu son derece etkileyicidir.

Sultan II. Mahmud'un kıyafet reformundan sonra, Padişah'ı yeni üniformasıyla atlı ya da ayakta tasvir eden portreleri yapılmıştır. Bu portrelerin öncüleri de Alman asıllı Fransız ressam Heinrich Wilhelm Schlesinger'in (1814-1893) II. Mahmud'u biri atlı, diğeri ayakta betimlediği portreleridir. Halil Paşa da muhtemelen bu eserlerden ve benzeri örneklerden faydalanmıştır.⁵¹ Ohannes Onnik Kürkçyan da 1910-1916 yılları arasında, Photo Phébus'un sahibi Bogos Tarkulyan'ın atölyesinde fotoğraftan yağlıboya portreler yapmıştır. Bu eserler arasında Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve diğer hanedan üyelerinin portreleri de

20 Abdülmecid Efendi, Şerif Abdülmecid, 1917-1918, tuval üzerine yağlıboya, 145,5 x 97,5 cm, Env. No. 121/958

vardır.⁵² Halil Paşa ile Kürkçyan, Yavuz Sultan Selim portrelerini yaparlarken büyük olasılıkla aynı kaynaktan esinlenmişlerdir.⁵³

Halil Paşa, Sultan Abdülmecid'in portresine başlayabilmek için 12 Temmuz 1915'te saraya bir telgraf çekmiştir.⁵⁴ Sultan Abdülmecid'in 226 x 140

51 Günsel Renda, "Portrenin Son Yüzyılı", *Padişahın Portresi / Tesavir-i Âl-i Osman*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, 450-452.

Schlesinger'in yaptığı, Padişah'ın 1837 tarihli ve 121/110 envanter numaralı atlı portresi, restorasyonun tamamlanmasının ardından Milli Saraylar Resim Müzesi'nde sergilenecektir. Musée de Versailles'da bulunan, Schlesinger'in 1839 tarihli II. Mahmud portresinde Padişah bir verandada resmedilmiştir. Arka planda yeni kurulan ordusunun geçit töreni ve silüet hâlinde İstanbul manzarası görülmektedir. Halil Paşa'nın 121/955 envanter numaralı, Alman ressam Wilhelm Reuter'in 121/136 envanter numaralı, Emin'in 121/114 envanter numaralı portreleri ile 121/426 envanter numaralı anonim tablo ve 121/1002 envanter numaralı anonim fildişi madalyon portre, Schlesinger'in 1839 tarihli portresini kaynak almıştır. Bu portrelerin de başka sanatçıların eserlerine kaynak olduğu görülmektedir. Garabet Atamyan'ın Yıldız Porselen Fabrikası'nda yaptığı, 1894 tarihli, Sultan II. Mahmud portreli tabağı buna örnektir. Ayrıca, Sultan II. Mahmud portreli, 121/812 envanter numaralı bir fotoğraf da bulunmaktadır.

52 Garo Kürkman, *Armenian Painters in the Ottoman Empire*, Cilt 1, İstanbul: Matusalem Consulting and Publishing, 2004, 547-553.

53 *İmparatorluktan Portreler*, Yay. Haz. Samih Rifat, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları, 2010, 20-21; Kürkman, *Armenian Painters in the Ottoman Empire*, 547-553.

54 Öner, "Osmanlı Sarayı ve Yaver Ressamlar", 5.

"29 Haziran 1331 [12 Temmuz 1915] Beylerbeyi Mâbeyn-i Hümâyûnda Serkârin Beyefendi Hazretlerine, Sultan Mecid Efendi Hazretleri'nin resmine bir an evvel başlamaklığım arzu olunuyor. Bugün saat ikiden sonra Camlı Köşke gideceğim.

cm boyutlarındaki bu tam boy portresi, 20 Ekim 2014 tarihinde, Eskiçi Müzayede Evi'nde düzenlenen Türkiye Turing Otomobil Kurumu Resim, Gravür ve Eşya Müzayedesinde satılmıştır. Sanatçı, bu eseri yaparken Dolmabahçe Sarayı Camlı Köşk'te bulunan ve Manas Kardeşlere atfedilen Sultan Abdülmecid'in 225 x 140 cm boyutlarındaki tam boy portresini örnek almıştır.⁵⁵ Tablonun Rupen Manas imzalı ve 1857 tarihli, İsveç kraliçesine hediye edilmiştir ve günümüzde İsveç'teki Drottningholm Sarayı'ndadır.⁵⁶

Halil Paşa'nın koleksiyondaki eserlerinden sadece *Göksu*'daki imzada "Kulları" ibaresi vardır. Mehmed Fahreddin Yesârî'nin portresi, 11 Eylül 1944'te; 1888 tarihli *Portre* ise 31 Ocak 1957'de satın alınmıştır. Dört padişah portresi ile Abdülmecid Efendi'nin 1917-1918 tarihli Şerif Abdülmecid portresi, Şerif Abdülmecid ve Rukiye Sultan terekesinden koleksiyona geçmiştir.

Yaver Ressam Şeker Ahmed Ali Paşa ve Eserleri

Üsküdarlı Şeker Ahmed Paşa (1841-1907), Harbiye kökenli asker ressamıdır. Asıl adı Ahmed Ali olan sanatçı, tatlı dili ve hoş sohbetinden ötürü "Şeker" adıyla anılmıştır. Şeker Ahmed Paşa'nın yetişmesinde hocaları Pierre Guès ve Joseph Schranz'ın katkıları büyüktür. Sanatçı, Harbiye Mektebi'nden en üst derece ile diploma almış; 1863/1864 yılında, Sultan Abdülaziz'in emriyle Paris'e resim öğrenimine gönderilmiştir. Paris'te Jean-Léon Gérôme'un ve Gustave Boulanger'ın atölyelerine devam eden Şeker Ahmed Paşa, Paris

Müdür Bey rahatsız ise bekçibaşıya veya saireye emir buyrulmasını rica ederim. Ressam Halil"

55 Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu'ndaki Manas Kardeşlere atfedilen tablo, 121/103 envanter numaralıdır. 1915 yılında Sultan Abdülmecid'in oğlu Mehmed Reşad, padişahdır. Sultan V. Murad, Sultan V. Mehmed Reşad'ın ağabeyidir. Dolayısıyla, Rukiye Sultan, Sultan Reşad'ın yeğeninin kızıdır. Şerif Abdülmecid de damatlarıdır.

56 Renda, "Portrenin Son Yüzyılı", 454-455; Günsel Renda, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul'da Batı Tazında Resim: Yeni Denemeler, Yeni Teknikler", *Büyük İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: İBB Kültür Yayınları, 2015, 412.

Salonu sergilerinin yanı sıra 1867 Paris Uluslararası Sergisi'ne de Sultan Abdülaziz'in bir portresi ile katılmıştır.

İstanbul'a döndükten sonra, yüzbaşı rütbesiyle Tıbbiye Mektebi'ne resim öğretmeni olarak atanmıştır. Bayezid, Zeyrek Kapudan İbrahim Paşa Mektebi ile Sultanahmet Sanayi Mektebi'nde de resim öğretmenliği yapmıştır. Türkiye'de gerçek anlamda ilk resim sergisini düzenleyen kişidir. 27 Nisan 1873'te Sultanahmet Mekteb-i Sanâyi'de dönemin yerli ve yabancı sanatçıların eserlerinden oluşan bir sergi açmıştır. Bu sergisinin başarısından dolayı Sultan Abdülaziz tarafından 1873/1874'te yaverliğe atanmıştır. 1 Temmuz 1875'te dönemin yerli ve yabancı ressamlarının katıldığı ikinci sergisini Çemberlitaş'taki Dârülfünûn'da açmıştır.

Sanatçı; Sultan Abdülaziz, Sultan V. Murad ve Sultan II. Abdülhamid dönemlerinde, otuz yılı aşkın bir süre Osmanlı sarayında görev yapmıştır. Fransa'daki hocası Jean-Léon Gérôme'un aracılığı ile Paris'teki Goupil Galerisi'nden 1875-1876 yılları arasında saray için satın alınan tablolar, Türkiye'nin ilk tablo koleksiyonunun örneklerini oluşturmuştur. 1896'da getirildiği Misafirîn-i Ecnebiye Teşrifatçısı (Yabancı Konukları Ağırılama Sorumlusu) görevini ölünceye kadar sürdürmüştür. Kırk sekizi yabancı ülke temsilcileri tarafından verilmiş, toplam altmış adet madalya ile ödüllendirilmiştir. Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin kurulmasına katkı sağlayan sanatçı, burada jüri üyesi olarak da görev yapmıştır. 1877'de Petit-Champs Belediye Tiyatrosu'nda büyük bir sergi açmıştır. 1881'de Tepebaşı Belediye Bahçesi içindeki köşkte açılan Elifba (ABC) Kulübü sergisinin ikincisine katılmıştır. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında çeşitli sergiler açan sanatçı, 1901 tarihli Birinci İstanbul Salonu Sergisi ve 1902 tarihli İkinci İstanbul Sergisi'ne iştirak etmiştir.⁵⁷

57 Ayhan Dürrüoğlu, *Şeker Ahmet Paşa*, İstanbul: Gümüş Dizgi Yayınları, 1977, 3; Mustafa Cezar, "Şeker Ahmet Paşa'nın Tertiplelediği Resim Sergileri", *Sanat Çevresi*, 11 (Eylül 1979); Ahmet Kâmil Gören, "Tıbbiyeden Ayrılıp Harbiye'ye Geçen ve Buradan Mezun Olan Ressam Şeker Ahmet Paşa (1841-1907) ve Sanatta Betimlemeye İlişkin Bir Değerlendirme", *Antik & Dekor*, 39 (Şubat 1997), 84-92; Sönmez Gürışık Ozanoğlu, "Şeker Ahmet Paşa ve Türkiye'de İlk Resim Sergisinin 110. Yılı", *Yeni Boyut*, 2/13 (1983), 1; Hüseyin Haşim, "Ressam

Şeker Ahmed Paşa'nın babası Ali Efendi'dir. Kendisi de şair ve yazar Yahya Saim Ozanoğlu'nun (1898-1962) annesi Lütfiye Hanım'ın dayısıdır. Lütfiye Hanım, Hicaz Fırka Kumandanı Yahya Paşa'nın kızıdır.⁵⁸ Şeker Ahmed Paşa ile eşi Emine Şerife Hanım'ın⁵⁹ (Feride Hanım) tek çocukları olan Ahmed İzzet Bey de ressamdır. Genç yaşta vefat eden Ahmed İzzet Bey,⁶⁰ Ermeni ressam Rupen Efendi'den

(Rupen Seropian) resim dersleri almıştır. Ahmed İzzet Bey, aynı ressamdan ders alan İbrahim Çallı'yı babası Şeker Ahmed Paşa ile tanıştırmıştır. Çallı, Şeker Ahmed Paşa'nın önerisi üzerine 1906 yılında Sanâyi-i Nefise Mektebi'ne girmiştir.⁶¹ 1907 Osmanlı Sergisi'nde Ahmed İzzet Bey ve Rupen Seropian'ın⁶² eserlerinin yanı sıra vefat eden Şeker Ahmed Paşa'nın da eserleri sergilenmiştir.⁶³ Sami Yetik de Ahmed İzzet Bey sayesinde Şeker Ahmed Paşa ile tanışmıştır. O sırada Ahmed İzzet Bey süvari yüzbaşısıdır, Sami Yetik ise piyade mülâzımıdır. Ahmed İzzet Bey, Sami Yetik'in Gayret isimli kırtasiye mağazasında satılan resmini beğenerek satın almış ve mağazaya Sami Yetik namına küçük bir zarf bırakarak Mercandaki konaklarına davet etmiştir.⁶⁴

Şeker Ahmed Ali Paşa, *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi*, İstanbul: 3 (1 Mart 1327), 19-20; Şehabeddin, "Türk Ressamları: Ahmed Ali Paşa", *Milli Mecmua*, 15 (1924), 236-238; John Berger, "Şeker Ahmet Paşa'nın Bir Resmi Üstüne", *Sanat Çevresi*, Çev. Cevat Çapan, 11 (1979), 6-16; Muhip Dıranas, "Şeker Ahmet Paşa", *Güzel Sanatlar*, İstanbul: 4 (1942), 85-86; Cemal Tollu, *Şeker Ahmed Paşa*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967, 2-8; Ahmet Kâmil Gören, "(Şeker) Ahmed Ali Paşa'yı Yazmak", *Şeker Ahmed Paşa 1841-1907*, İstanbul: Milli Saraylar Yayınları, 2008, 30-42; Terzi, *Mehmet Esad'ın Mirat-ı Mühendishane-i Berri-i Hümayun*, 100; İpek Duben, *Türk Resmi ve Eleştirisi (1880-1950)*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, 33.

58 Nâzım H. Polat, "Ölümünün 40. Yılı Münasebetiyle Yahya Saim Ozanoğlu'nun Yayınlanmamış Eserleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 11 (2002), 10-11; Boyar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde*, 36; İslimyeli, *Asker Ressamlar ve Ekolleri*, 43.

Hicaz Fırka Kumandanı Yahya Paşa, Şeker Ahmed Paşa'yı himaye eden eniştesi Yahya Paşa olmalıdır. Lütfiye Hanım'ın eşi Belezkâde Yusuf Ziya Bey (1860-1933), son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Erzurum milletvekilliği yapmıştır. Şeker Ahmed Paşa'nın Yusuf Ziya Bey ve Kolağası Esad ile tavla oynadıkları bilinmektedir. Bu tavla partilerine Ali Şeref ve Şair Cemil beyler de katılmışlardır. Şair Cemil (1865-1928), Yahya Saim Ozanoğlu'nun dayısı ve Lütfiye Hanım'ın kardeşidir. Dolayısıyla Şeker Ahmed Paşa, Cemil Bey'in de dayısı olmalıdır. İstanbul'da gerçek anlamda bir resim sergisi düzenlenmesi fikrinin sahibi, Hâfız Âli Eşref olarak tanınan Selimiyeli Hâfız Âli Şeref Paşadır (1907-1842). Ali Şeref Bey ile Ali Şeref Paşa'nın aynı kişi olup olmadığı değerlendirilmelidir. Harbiye kökenli Hafız Ali, Avrupada eğitim görmüştür.

59 Dürrüoğlu, *Şeker Ahmet Paşa*, 12; Hüseyin Avni Baloğlu, *Şeker Ahmet Paşa'nın Sanatı ve Sanatçı Kişiliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, 2006, 58-62.

Şeker Ahmed Paşa'nın Sokullu Mehmed Paşa Türbesi civarına defnedildiği bilinmektedir. Türbenin kapısının üzerinde "Yaverân-ı Hazret-i Şehriyâriden Misafirîn-i Ecnebiyye Teşrifatçısı Merhum Şeker Ahmed Paşa'nın kabridir" yazılıdır. Kabrin sol tarafında Tevfik Fikret'in kabri vardır. Eşi Feride Hanım da 1916 yılında öldükten sonra yanına defnedilmiştir. Tevfik Fikret'in kabri daha sonra taşınmıştır. Ne yazık ki Şeker Ahmed Paşa'nın mezarı hâlâ bulunamamıştır.

60 Cevdet Kırpık, *Osmanlı'da Şehzade Eğitimi*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2016, 106-107.

Sultan II. Abdülhamid'in hanedan okulu olan Mekteb-i Âlî'de, şehzadelerin yanı sıra sultanlar ve üst düzey devlet adamlarının çocukları da eğitim görmüşlerdir. Sonradan yaşanan bir olay, şehzadelerin ayrı eğitim görmesine sebep olmuştur. Şöyle ki; Şehzade Abdülkadir Efendi, maiyetindeki Şeker Ahmed Paşa'nın oğlu Şap İzzet Bey'e para vererek ülkede veya Avrupadaki ticarethanelerden birinde bulunan bazı eşyaları ısmarlamıştır. Bahsi geçen eşyalar gelmiştir. Ancak, İzzet ısmarlanan eşyaların parasını ödemiş olmalı ki faturası da saraya gitmiştir. Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamid, şehzadelere olumsuz etki ettiğini düşündüğü zedeğânları değişik okullara ve görevlere göndermiştir. Böylece okul tamamen şehzadelere tahsis edilmiştir.

61 Naci Sadullah Daniş, "Nasıl Muvaffak Oldular? Arzuhalci Çallı Nasıl Ressam Olabildi?", *Zaman*, 28 Temmuz 1934, 7.

62 Ayşenur Güler, *İbrahim Çallı, Doktora Tezi*, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Programı, 2014, 12-13.

"Resim eğitimini Sanâyi-i Nefise Mektebi ve Paris'teki Académie Julian'da alan Seropian, 1896'dan itibaren İstanbul'da çeşitli okullarda (Kumkapıda Bezciyan, Balat'ta Horenyan, Gedikpaşada Mesropyan) resim öğretmenliği yapmıştır. Nuruosmaniye'de bir atölyede resim çalışmalarını sürdürdüğü, 3 Ekim 1907'de Bâbü'lî yakınlığında bir sergiye katılıp ödül aldığı ve İstanbul'da öldüğü kaydedilmiştir. 1916 yılında gerçekleşen Galatasaraylılar Yurdu Resim Sergisi'nde 'Robin Seropyan Efendi' olarak ismi geçen ve yapıtlarını sergileyen sanatçı, Rupen Seropian'dır. İbrahim Çallı, Rupen Seropian'dan resim dersleri almakla kalmamış, Rupen Seropian sayesinde Şeker Ahmed Paşa'nın oğlu İzzet Bey ve dolayısıyla da Şeker Ahmed Paşa ile tanışmıştır. O yıllarda, resim sanatının gayrimüslim kesimin ve saraya yakın dar bir çevrenin tekelinde olduğu bir gerçektir. Çallı'nın bu dar sanat çevresine girmesine resim dersi aldığı hocası önayak olmuştur."

63 Sinanlar, *Pera Ressamları*, 77-79.

64 Yetik, *Ressamlarımız*, 77-78.

Türkiye’de gerçek anlamda ilk resim sergisi, Sultanahmet Sanayi Mektebi resim öğretmeni iken Şeker Ahmed Ali Paşa tarafından düzenlenmiştir. Sergiye dair haberler, 1871 yılından itibaren basında duyurulmuştur. Serginin ilk düzenleme komitesinde Ali Efendi (Hafız Ali Paşa) (1842-1907), Şeker Ahmed Ali Paşa ve Limoncu Efendi (Baptiste Limonjiyan) (19. yüzyıl) yer almıştır. Harbiye kökenli, Selimiye’li, Erkân-ı Harbiye Fotoğrafhânesi’nde görevli olan Ali Efendi, Şeker Ahmed Ali Paşa gibi Paris’te eğitim görmüştür ve bahsi geçen serginin fikir babasıdır. Limoncu Efendi ise Müze-i Hümayûn ressamıdır. Sonradan Ali Efendi ile Limoncu Efendi, sergi komitesinden ayrılmışlardır. Şeker Ahmed Ali Paşa, sergiyi tek başına organize etmiştir.⁶⁵

19. yüzyılda resme hevesli ve yetenekli gençler, padişahın beğenisini kazanma onuruna erişmek için saraya resim sunmuşlardır. Padişah da beğendiği tabloların ressamlarını ödüllendirmiştir. Ancak sarayın desteğiyle gelişen bu sanat ortamında sanatçıların eserlerini üretecekleri ve sergileyecekleri mekânlar kısıtlı kalmıştır. İstanbul halkı, Şeker Ahmed Ali Paşa’nın düzenlediği bu sergi ile Batı tarzı resim sanatını tanıma imkânı bulmuştur. Sergi, Şeker Ahmed Ali Paşa ile birlikte toplam on ressamın katılımıyla 27 Nisan 1873 tarihinde, Sultanahmet Sanayi Mektebi’nde açılmıştır. Sadrazam, hariciye nazırı ve üst düzey devlet erkânının teşrif ettiği sergiye Sultan Abdülaziz’in oğlu Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi’nin de ilgi gösterdiği bilinmektedir. Sergide sanat okulu, tıbbiye ve Galatasaray Sultânisi öğrencilerinin eserlerine de yer verilmiştir. Şeker Ahmed Ali Paşa, serginin başarısı sebebiyle Sultan Abdülaziz tarafından yaverliğe atanmıştır. Sergiye gösterilen yoğun ilginin sonucu olarak İstanbul’da,

“Beni pek mütefittâne kabul etti ve babası Şeker Ahmed Paşa’ya takdim ederek tanıttı. Ressam Şeker Ahmed Paşa’yı bu ilk görüşlerimin bende bıraktığı intiba onu devrin riya ve iftira havası içinde insani hislerini muhafaza ederek yaşayan temiz bir sanat âşığı olarak buluşumdur. Resme çalışan gençlerle hemen dost oluverişi, iltifatlara gark edişi kendisinin mümtaz vasıflarındandı.”

65 Cezar, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi*, Cilt 2, 512.

Maarif Nezareti’ne bağlı bir güzel sanatlar okulu açılacağı dönemin gazetelerinde yayınlanmıştır. Sergi ayrıca Pierre Désiré Guillemet’in Perada Desen ve Resim Akademisi adlı bir özel okul açmasına ve özel resim derslerinin verilmeye başlamasına da yol açmıştır.

Şeker Ahmed Ali Paşa, henüz ilk sergisinin ülkenin sanat ortamında yarattığı etkileri sürerken, ikinci sergisini 1 Temmuz 1875 tarihinde Çemberlitaş’taki Dârülfünûn binasında açmıştır. Beşi Türk olmak üzere otuz sanatçının iştirak ettiği sergiye Sultan Abdülaziz de büyük ilgi göstermiş, birçok tabloyu saraya getirtip incelemiş ve sergiye katılan sanatçıları ödüllendirerek desteklemiştir. Sergilerden saraya satın alınan tablolar, saltanat armalı çerçeveler ile sarayın mekânlarına asılmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde de bu geleneğin devam ettiği görülmektedir.

Sami Yetik, Şeker Ahmed Ali Paşa’nın 1873 yılında açtığı sergiyi “ilk Türk resim sergisi” ve “Paşa’nın en güzel eseri” olarak nitelendirmiştir. Sanatçının saraydaki tablo koleksiyonunun oluşumuna katkısını belirtmiş, ancak gençlik yıllarında Fransa’da yaptığı tablolarla feriklik döneminde yaptığı eserler arasındaki farka da vurgu yapmıştır.⁶⁶

Fehmi Paşa’nın oğlu Ressam Eşref Üren, Şeker Ahmed Ali Paşa’nın Sanâyi-i Nefise Mektebi’ne öğretmen yerine jüri heyeti azası olarak atanmasını ağır bir dille eleştirmiştir. Yerli resamlara duyulan güvensizlikten ve verilen değerden şikâyet etmiştir. Hem Şeker Ahmed Ali Paşa hem de Süleyman Seyyid Bey’de “*zaman zaman görülen zaafın, anlayışsız bir muhite boyun eğmesinden kaynaklandığını*” belirterek Şeker Ahmed Ali Paşa’yı sadece “*natürmortçu ve peyzajcı*” olarak tanıdığını ve sanatçının iki ayrı sanat tarzı olduğunu söylemiştir. “*Hamdi Bey’i ayırt edersek, diğer Türk resamları canlıya, hele insana yaklaşmaya pek cesaret edememişlerdir*” görüşünü savunan Üren, yıllar önce işlediği bir suçtan dolayı Şeker Ahmed Ali Paşa ve oğlu Ressam İzzet Bey’den af dilemiştir.⁶⁷

66 Yetik, *Ressamlarımız*, 78-82.

67 Eşref Üren, “Şeker Ahmed Paşa”, *Ülkü: Millî Kültür Dergisi*, Ankara: 21 (1942), 14-16.

Cemal Tollu da Sultan Abdülaziz ile sanatçı arasındaki yakın ilişki üzerinde durmuştur. Şeker Ahmed Ali Paşa'nın Avrupa'nın tanınmış ressamlarından saraya eser satın alınması fikrini Sultan Abdülaziz'e kabul ettirdiğini belirtmiştir. Tabloların satın alınmasıyla ilgili çalışmaları yapmakla görevlendirilen sanatçı, Goupil Galerisi'nden getirilen eserlerin sarayın uygun mekânlarına asılmasıyla da ilgilenmiştir. Tollu, Şeker Ahmed Paşa'nın rütbe ve nişanlarını diğer subaylar gibi cephede savaşıyor değil, sanatıyla kazanmasının sanatçılara verilen değeri gösterdiğini söylemiştir. Sami Yetik'in Şeker Ahmed Paşa'ya yönelttiği bazı eleştirilere tümüyle katılmamakla birlikte, Şeker Ahmed Paşa'nın heyecanını kaybederek gerilediğini kabul etmiş ve bunun sebeplerini açıklamıştır.⁶⁸

Yapılan araştırmalar, Goupil Galerisi'nden saraya otuzdan fazla resim alındığını, galerinin Avrupalı ve Amerikalı müşterilerine kıyasla bazı tablolar için saraydan daha fazla ücret aldığını, böylece üç yıldır stoğunda bekleyen bazı tabloları elinden çıkardığını ortaya koymaktadır. Öte yandan saray, 1875 yılında Paris Salonu'nda sergilenen ve eleştirmenlerin beğenisini kazanan eserleri de satın almıştır. Tablolar, saraya satılmadan önce baskıları yapılmıştır. Boulanger'nin *Pompei'den*

"Şeker Ahmed Paşa ailesiyle tanıştık. Paşa'nın oğlu İzzet Bey merhum da babamın arkadaşıydı. İlk ressam adı olarak nasıl Rafael'i duymuşsam, ilk ressam olarak da İzzet Bey'i görmüştüm. Yıllar geçti. İzzet Bey görünmez oldu. Fakat yemek odamızın duvarlarında babasının ve kendisinin birer natürmordu asılı kaldı. Aradan gene yıllar geçti. Ben genç bir Sanâyi-i Nefîse talebesi idim. Ne idüğünü bilmediğimiz bir 'artistik çalışma' diye bir şey tutturmuştuk. Evvelce belki de beğendiğim bu iki tablo cinime gitmeye başlamıştı. Nihayet bir gün kendimi tutamadım, ikisini de şasilerinden çatır çatır söktüm, bana yalvaran bakışlarına aldırmadan küçük küçük parçalara doğradım, üzerlerine resimlerimi yaptım... Şimdi dünyadan çekilen bu baba oğuldan af dilerim."

68 Tollu, Şeker Ahmed Paşa, 8.

"Sanatçının gelişmesi için üç beş yıllık bir tahsil kâfi gelmiyor. Çevreye, arkadaşına, müzelerine ihtiyaç vardır. Alıcıya, tenkitlere ihtiyaç vardır. Şeker Ahmed Paşa rütbe ve nişanlarla taltif ediyor, refaha kavuşuyorsa da buna karşın resmi görevlerde pek az çalışma fırsatını bulduğu gibi, sanattan anlamayan bir çevrede yaşamakta idi. Böyle bir istidatın duraklamasında, kendini tekrar etmesinde başka nasıl bir sebep olabilir? (Orman) yapabildiği bir sanatçının, Batılı sanatçılarda olduğu gibi, gün geçtikçe daha olgun ve daha yeni eserler vermesi, bulunduğu şartlar içinde mümkün değildi."

İç Görünüm adlı resmi 1875'te saraya satılmıştır. Bu resmin daha küçük bir kopyasını da Amerikalı Senatör A.G. Cattell almıştır. 1873 yılındaki Paris Salonu'nda sergilenen ve Amerikalı iş adamı John Wolf tarafından satın alınan Pierre Auguste Cot'nun *İlkbahar* adlı tablosu, bugün Metropolitan Sanat Müzesi'ndedir. Sultan, 1876 yılının Ocak ayında bu tablonun küçük bir kopyasını satın almıştır.⁶⁹

Saraya alınan tabloların seçiminde Adolphe Goupil ve damadı Gérôme'un önerileri haricinde, resim bilgisi bilinen Sultan Abdülaziz ve yaveri Ahmed Ali Bey'in (Şeker Ahmed Ali Paşa) beğenileri de belirleyici olmuştur. Gérôme, otuz yılı aşkın bir süre Osmanlı sarayında görev yapan yaver ressam Ahmed Ali'nin Paris'teki hocasıdır. Belgelerin altında Goupil dışında Gérôme adının da bulunması, yazışmalara Gérôme'un da dâhil olduğunu göstermektedir. Saraya tablo alımı ile ilgili telgraflar, Goupil Galerisi'nin Paris'teki merkezinden Sultan Abdülaziz'in yaveri Ahmed Ali Bey adına çekilmiştir. Faturalar ise sarayın sanat direktörü Ahmed Ali Bey'e gönderilen biri haricinde Padişah'ın adına gönderilmiştir. Faturalarda satın alınan tabloların adları, ressamaları, fiyatları ve hangi tarihte alındıkları yazılıdır. 1876 tarihli evraklardan, Paris'ten alınan tabloların nakliyesi için Ahmed Ali Bey tarafından Compagne de Messageries Maritimes'e ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır. Ödemeler, Credit Lyonnais ile yapılmıştır.

Polonyalı ressam Chlebowski'nin mektupları, Goupil Galerisi'nden saraya tablo alınmasına dair ilk girişimleri ortaya koymaktadır. 1874 yılında Adolphe Goupil'in oğlu Albert, İstanbul'da yaşayan Chlebowski'ye bir mektup yazmıştır. Albert gizli kalmasını rica ettiği mektubunda, Padişah'a gösterilmek üzere kendilerinden bazı resimler isteyen Edouard Cey'in (Osman Hamdi Bey'in sekreteri ve dostu) amacını ve Padişah'ın bu konudaki görüşlerini öğrenmek istemiştir. Bilindiği gibi, Osman Hamdi Bey de Gérôme'un öğrencisidir. Albert

69 Mary Roberts, *İstanbul Karşılaşmaları; Osmanlılar, Oryantalistler ve 19. Yüzyıl Görsel Kültürü*, Çev. Zeynep Rona, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, 128-140.

21 (Şeker) Ahmed Ali Paşa, *Ormanın Işığı*, 1887, tuval üzerine yağlıboya, 134 x 98 cm, Env. No. 11/ 172

22 (Şeker) Ahmed Ali Paşa, *Şakayıklı Natürmort*, 1894, tuval üzerine yağlıboya, 88 x 70 cm, Env. No. 3/282

Goupil, 1875 tarihli başka bir mektubunda Chlebowski'ye verdiği bilgilerden dolayı teşekkür etmiş ve Cey'in Padişah'a iki tablo satmayı başardığını belirtmiştir. Jean-Léon Gérôme ise öğrencisi Chlebowski'ye yazdığı 1875 tarihli bir mektupta, Şeker Ahmed Ali Paşa'ya olan güvenini ve saray çevresine olan temkinli tutumunu ifade etmiştir.⁷⁰

Yaver ressam Şeker Ahmed Ali Paşa ile Sultan Abdülaziz arasındaki sanat ilişkisinin açık olmayan bazı tarafları bulunmaktadır. Padişah, sadece Batılı ressamlarla mı sanat üzerine tartışmış ya da bazı kompozisyonları oluşturmuştur? Sarayda görev yapan yaver ressamlarla böyle bir sanat ilişkisi

olmamış mıdır? Padişah, aynı zamanda öğretmen olan Şeker Ahmed Ali Paşa'dan hiç ders almamış, onunla hiçbir fikir alışverişinde bulunmamış mıdır?

Millî Saraylar Resim Müzesi'nin 12. tematik bölümü, Türk resim sanatında yetiştirdiği öğrenciler, düzenlediği sergiler ve eserleriyle çok özel ve ayrıcalıklı bir yeri bulunan sanatçıya ithafen "Şeker Ahmed Ali Paşa" olarak adlandırılmıştır.

Bu bölümde Şeker Ahmed Ali Paşa'nın Millî Saraylar Tablo Koleksiyonu'nda bulunan *Ormanın Işığı* (1887) (Resim 21), *Karpuz Dilimli Natürmort* (1893), *Şakayıklı Natürmort* (1894) (Resim 22), *Güllü Natürmort* (1894), *Yelkenliler* (1894) (Resim 23a-23b), *Kavun* (1897) ve *Portakallı Natürmort* adlı eserlerinin yanı sıra İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nden ödünç alınan ve 1880'li yıllara tarihlendirilen *Otoportre'si* (Resim 24) sergilenmektedir.

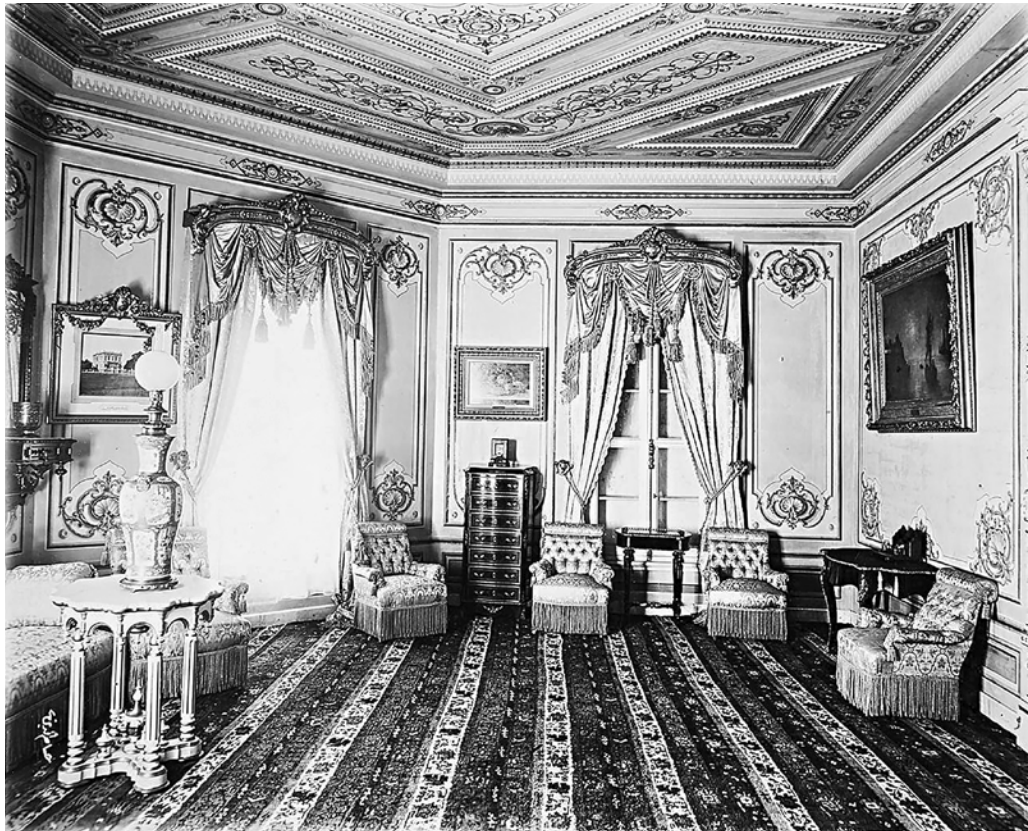
70 Roberts, *İstanbul Karşılaşmaları*, 288.

"Bütün resimler, dürüstlüğünden emin olduğum Ahmed'e yol lanmıştır; elimizde güvenebileceğimiz ve güvendiğimiz ciddi biri olduğu için seni bu işe sokarak rahatsız etmenin, iyi niyetini suiistimal etmenin bir anlamı yoktu."

23a (Şeker) Ahmed Ali Paşa, *Yelkenliler*, 1894, tuval üzerine yağlıboya, 79 x 114,5 cm, Env. No. 12/2732

23b Yıldız Şale Kasrı'nın bir odasını gösteren fotoğrafta, sağdaki duvarda *Yelkenliler* adlı tablo görülmektedir. (Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümayûnu, 779-79---0014)

24 Şeker Ahmed Paşa,
Otoportre, 116 x 84 cm
(MSGÜ İstanbul Resim ve
Heykel Müzesi)

Şeker Ahmed Ali Paşa, *Otoportre*'sinde fiziğini, kişiliğini ve mesleki özelliklerini yansıtan bir yaklaşım sergilemiş; kendisini eserinin önünde bir elinde palet, diğer elinde fırça tutarken betimlemiştir. Gerek kişiliği gerekse hizmetleri ile sanat hayatımızda önemli bir iz bırakan Şeker Ahmed Ali Paşa, “Hoca Ressamlar”, “Paşa Ressamlar” ve “Yaver Ressamlar” gibi gruplar içinde de ele alınabilir. Sanatçı, yaver olduktan sonra görevinin ağırlığı nedeniyle zamanının büyük bir bölümünü sarayda geçirdiği için açık havada resim yapma imkânı pek bulamamıştır.⁷¹ İzin günlerinde Mercan'da bulunan konağındaki atölyesinde orman manzaraları, meyveli ve çiçekli natürmortlar yaparak⁷² sanat çalışmalarını sürdürebilmiştir. Bu atölyede çekilmiş bir fotoğrafıyla çalışma ortamı da belgelenmiştir. Ayrıca,

sanatçının Alemdağ, Beykoz ve Bursa'da doğadan gözleme dayalı çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Sözü edilen yöntemi kullanmasında, referans aldığı Barbizon Okulu'nun etkisi görülmektedir.

Şeker Ahmed Ali Paşa, daha ziyade orman manzaralarını işlemiş; çiçekli ve meyveli natürmortlar yapmıştır. Ressamın orman manzaralarında, ulu ağaçların yer aldığı kuytu orman içlerinden kesitler verilmiştir. Eserlerinde doğanın üstünlüğü ön plana çıkarılmış, insanlar daha küçük bir varlık olarak ele alınmıştır. Perspektif kurallarına tam uymadığı görülen manzaralarında, genellikle toprak rengi ile yeşilin tonlarını kullanması dikkat çekmektedir. Tablolarında boyayı yoğun biçimde kullanmıştır. Resimlerindeki gerçekçilik, kaynağını kendi iç dünyasından almıştır. Manzaralarında Barbizon Okulu resamları ve Courbet ile benzerlikler görülmektedir. *Yelkenliler* adlı eserinde ise Rus ressam Ayvazovski'nin *Ay Işığında Eyüp* adlı tablosundan etkilenmiştir. Sanatçının, dönemin Osmanlı sarayında hâkim olan sanat beğenisini yansıtan Ayvazovskiden etkilenmesi doğaldır.

71 Boyar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde*, 39.

72 Deniz Çalışır, Semra Ögel, “Osmanlı Resminde Mimesis: Şeker Ahmed Paşa'nın Resimleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, *İTÜ Dergisi*, 2/1 (Aralık 2005), 69-79.

Yaver Ressam Hüseyin Zekâi Paşa ve Eserleri

Harbiye kökenli ressamlardan Üsküdarlı Hüseyin Zekâi Paşa, Rüsûmat (Vergi Dairesi) memuru İbrahim Efendi'nin oğludur. Resim sevgisi küçük yaşta başlayan, hatta 7-8 yaşındayken kitaplarının arasında resim defteri gören hocası tarafından ağır biçimde cezalandırılan Hüseyin Zekâi Paşa, Osman Nuri Paşa ve Süleyman Seyyid'in yanı sıra Mekteb-i Harbiye'deki Fransız uyruklu Pierre Guès'ten de ders almıştır. Harbiye'de okurken resim yeteneğiyle hocasının ve yakın çevresinin dikkatini çekmiştir. Harbiye'den yakın arkadaşı Hoca Ali Rıza ve diğer bazı arkadaşlarıyla Erkân-ı Harp Reisi Edhem Paşa'ya başvurarak bir resimhâne açılmasını talep etmişlerdir. Başvuruları kabul olmuş ve Osman Nuri Paşa'nın öğretmenliğinde çalışmalar yapmışlardır.⁷³ Bir yıl içinde yaptıkları tablolar, Sultan II. Abdülhamid'e sunulmuştur. Padişah, 1879'da Hüseyin Zekâi Paşa, Hoca Ali Rıza ve Hasan Rıza Efendi'yi beşinci dereceden Mecidî Nişanı'yla ödüllendirmiştir. 1881 yılında da kendilerine dördüncü dereceden Mecidî Nişanı verilmiştir. İkinci sınıfta öğrenciyken yaptığı *Cülûs Gecesinde Ayasofya* adlı resmi başarılı bulunarak saraya yaver olmuştur. Bu resim, bazı kayıtlarda *Donanmanın Yaz Gecesi* olarak da geçmektedir.⁷⁴

73 Mehmed Esad, *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye*, İstanbul: (Artin Asaduryan) Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1310/1894, 611-614; Şehabeddin, "Türk Ressamları: Zekâi Paşa", *Millî Mecmua*, 16 (1924), 252-254; Yetik, *Ressamlarımız*, 72-73; Boyar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde*, 76; Yetik, *Ressamlarımız*, 73-76; Öner, "Osmanlı Sarayı ve Yaver Ressamlar", 6-7; Naciye Turgut, "Üsküdarlı Yaver Ressamlardan: Hüseyin Zekâi Paşa", *Üsküdar Sempozyumu VI*, 9-6 Kasım 2008, Cilt 1, İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2009, 124-130; Özlem İnay Erten, *Çok Yönlü Bir Kişilik Hüseyin Zekâi Paşa*, Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslam Sanatları Programı, 2018, 38; Özyiğit, "İlk Devir Türk Ressamlarından Bir Kesit", 892-896.

74 Şehabeddin, "Türk Ressamları: Zekâi Paşa", *Millî Mecmua*, 16 (1924), 252-254; Yetik, *Ressamlarımız*, 73; Öner, "Osmanlı Sarayı ve Yaver Ressamlar", 6-7; Erten, *Çok Yönlü Bir Kişilik Hüseyin Zekâi Paşa*, 38-92; Özyiğit, "İlk Devir Türk Ressamlarından Bir Kesit", 892-896.

Sanatçının özel koleksiyondaki tablosu, *Donanma Gecesi* adlı, 1882/1883 tarihli eseri olabilir. Bu resim, sanatçının bilinen en erken tarihli eseridir. Tablonun tarihinden, sarayda çalış-

Yaklaşık otuz yıl sarayda görev yapan sanatçı, Şeker Ahmed Ali Paşa'nın yanında çalışma şerefine erişmiştir. Askerî okullarda fotoğrafçılık derisi alan ve eski eserlere ilgi duyan Hüseyin Zekâi Paşa, sarayda tüm Osmanlı vilayetlerinin fotoğraf albümlerinin hazırlanmasında görev almış ve fotoğraf komisyonu başkanlığında bulunmuştur. 1893 yılındaki Şikago Sergisi'ne gönderilen fotoğraf albümleri arasında Hüseyin Zekâi Paşa'nın albümleri de vardır. Sanatçı, saray fotoğrafçıların bazı eserlerini resimlerinde kullanmıştır. Yıldız Porselen Fabrikası'nda çalışmıştır. Yıldız Sarayı'nda kurulan Silah Müzesi'nin komisyon üyeliğini yapmıştır. Alman İmparatoru II. Wilhelm ve İran Şahı Muzafferüddin Şah gibi yabancı konukların ağırlanması hizmetini yürütmüştür. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 yılındaki ziyaretinde Askerî İnşaat Komisyonu'nun başkanlığını yapmıştır. Bursa ve çevresindeki eski eserlerin araştırılmasında görev almıştır. Yıldız Sarayı'ndaki bazı köşkerin duvar resimlerini yapmıştır. Zübeyde Hanım ile evliliğinden İbrahim Enver (1890-1918) ve Cevat Nüzhet Zekâi Bill (1895-1942) adlarında iki oğlu olmuştur. Üsküdar Paşa Kapısı'ndaki konağında, aralarında ünlü Neo-Empresyonist ressam Paul Signac'ın da bulunduğu sanatçılarla toplantılar düzenlemiştir. Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi'nde yapılan sohbetlere de katılan sanatçı, Hezarfen İbrahim Edhem Efendi'nin portresini yapmıştır. Paşa'nın evinde bir org olduğu ve dostlarına klasik Batı müziği dinlettiği bilinmektedir. Pendik'teki evinde bulunan atölyesinde de bu bölgede oturan resim meraklılarına dersler vermiştir.

tiği dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır. İki eserin aynı tablo olup olmadığı konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Resam, 1881/1882'de Harbiye'den mezun olmuştur. Bazı kaynaklarda da 1882/1883'te mezun olduğu belirtilmektedir.

Şeker Ahmed Ali Paşa'nın ardından saray başressamlığına atanan Hüseyin Zekâi Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in 1909 yılındaki hal'ine kadar bu görevde kalmıştır. Daha sonra rütbesi mirlivalıktan miralaylığa düşürülmüş ve 21. redif liva komutanlığına atanmıştır. Emeklilikten sonra sanat çalışmalarına ağırlık vermiştir. 1913'te *Mübeccel Hazine*ler adlı bir kitap yayınlamıştır.

Daha ziyade peyzaj ve natürmort çalışmalarıyla tanınan sanatçı; iç mekân resimleri, portreler, insan ve hayvan figürlü kompozisyonlardan oluşan eserler de yapmıştır. Galatasaray sergilerine katılmıştır. 1917 yılında Maarif Nezaret Sanâyi-i Nefise Encümeni azalığına tayin edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı döneminde Maarif Vekâletine bağlı olan Talim Tercüme Encümeni Güzel Sanatlar Şubesi'ne danışmanlık yaptığı bilinmektedir.⁷⁵

1918 Viyana Sergisi'nde yer alan iki eseri, katalogda İbrahim Çallı'nın eserleri arasında verilmiştir. Katalogdaki bu iki eserin yanına Zekâi Paşa isminin not düşürüldüğü görülmektedir. Sanatçının katıldığı son sergi, 1919 Galatasaray Sergisi'dir.⁷⁶

Hüseyin Zekâi Paşa; fotoğrafçılığı, eski eser uzmanlığı ve sanat yazarlığıyla da Türk sanatına katkı sağlamıştır. Atölyesinde oymalar, yazmalar, tezhipler, yemeni oyları ve işlemeli elbiseler gibi Türk sanatının örneklerini oluşturan zengin bir koleksiyon biriktirmiştir. Avrupâda resim eğitimi almamış olan Hüseyin Zekâi Paşa'nın manzaralarında fotoğrafik bir gerçeklik vardır. Bazı manzaralarını fotoğraftan oluşturmuş, bu kompozisyonları gölge-ışık ve renk katarak resme dönüştürmüştür. Sanatçının bazı eserleri de izlenimci resme ilgi duyduğu dönemi yansıtmaktadır.

Sanatçının koleksiyonda I. Abdülhamid (1725-1789) *Sebili* (Resim 25a-25b), *Küçüksu Çeşmesi* (Resim 26a-26b), *Eski Türk Evleri, Kumkale Kayık Limanı, Karpuzlu Natürmort* (2 Mart 1905), *Ertuğrul Gazi Türbesi ve Bolayır'da Gazi Süleyman Paşa Camii* (Resim 27) olmak üzere toplam 7 eseri bulunmaktadır.

Üçüncü kuşak Türk ressamlarından Hüseyin Zekâi Paşa, Küçüksu Çeşmesi'ni resmeden birçok yerli ve yabancı ressamdan biridir. Sultan III. Selim, 1806'da annesi Mihrişah Sultan için Küçüksu Meydan Çeşmesi'ni (Mihrişah Vâlide Sultan Çeşmesi) yaptırtmıştır. Çeşmenin iki yanında yer alan namazgâh taşları günümüze ulaşmamıştır. Sanatçı, Küçüksu Çeşmesi'ni ve dönemin günlük yaşantısını fotoğrafik bir gerçekçilikle belgelemiş ve bu eserine Abdullah Fréres'in (Abdullah Biraderler) bir fotoğrafından çalışmıştır. Söz konusu fotoğraf, Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümayûnu'nda bulunmaktadır. Sanatçının eseri ile fotoğraf incelendiğinde, soldaki çoban ve koyun figürleri ile sağdaki ağaçların gövdelerinde küçük farklılıklar vardır. Hüseyin Zekâi Paşa, askerî okulda canlı modelden çalışmaya dayalı akademik bir resim eğitimi almamıştır. Okuldaki resim dersleri topoğrafik ve teknik amaçlıdır. Bu yüzden, kompozisyonlarında doğa ile insan figürü arasındaki ilişkiyi tam olarak kuramadığı görülmektedir. Özellikle çoban figüründe bu daha net hissedilmektedir.

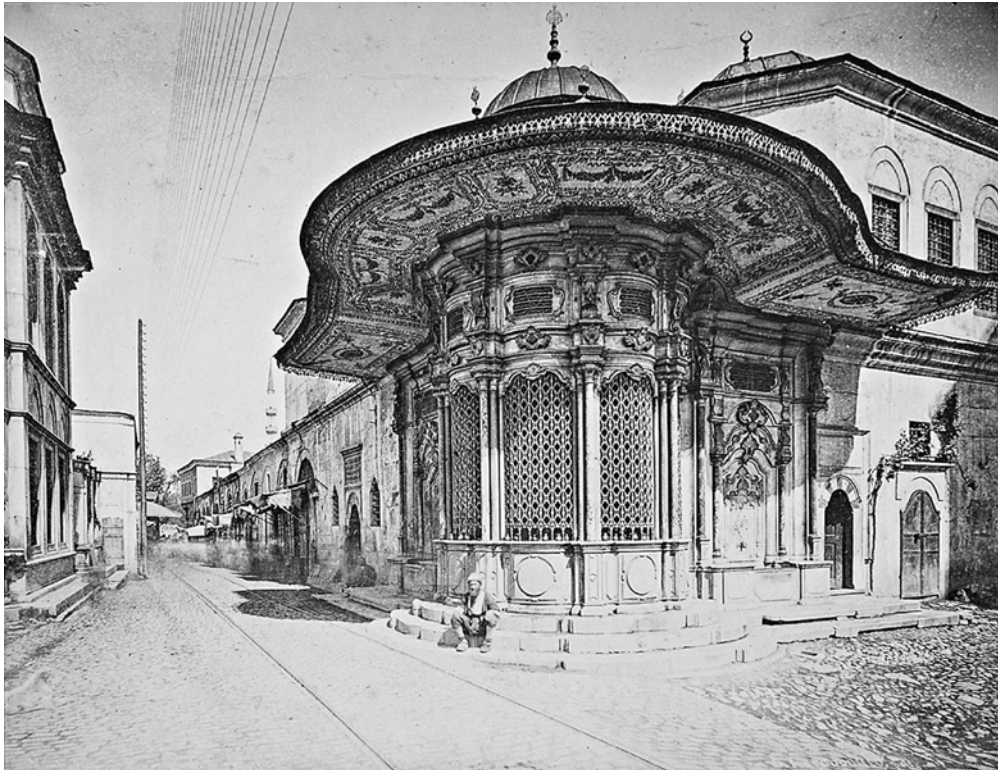
75 Şehabeddin, "Türk Ressamları: Zekâi Paşa", *Millî Mecmua*, 16 (1924), 252-254; Naciye Turgut, "Üsküdarlı Yaver Ressamlardan: Hüseyin Zekâi Paşa", 130-124; Erten, *Çok Yönlü Bir Kişilik Hüseyin Zekâi Paşa*, 38-92.

76 Özyiğit, "İlk Devir Türk Ressamlarından Bir Kesit", 893.

25a Hüseyin Zekâi Paşa, *I. Abdülhamid (1725-1789) Sebili*, tuval üzerine yağlıboya, 80 x 105 cm, Env. No. 64/2167

25b Kargopoulo, *I. Abdülhamid Sebili*
(Yıldız Sarayı Kütüphanesi-i Hümayûnu, 90763---0031)

26a Hüseyin Zekâi Paşa, *Küçüksu Çeşmesi*, tuval üzerine yağlıboya, 59 x 84,5 cm, Env. No. 3/316

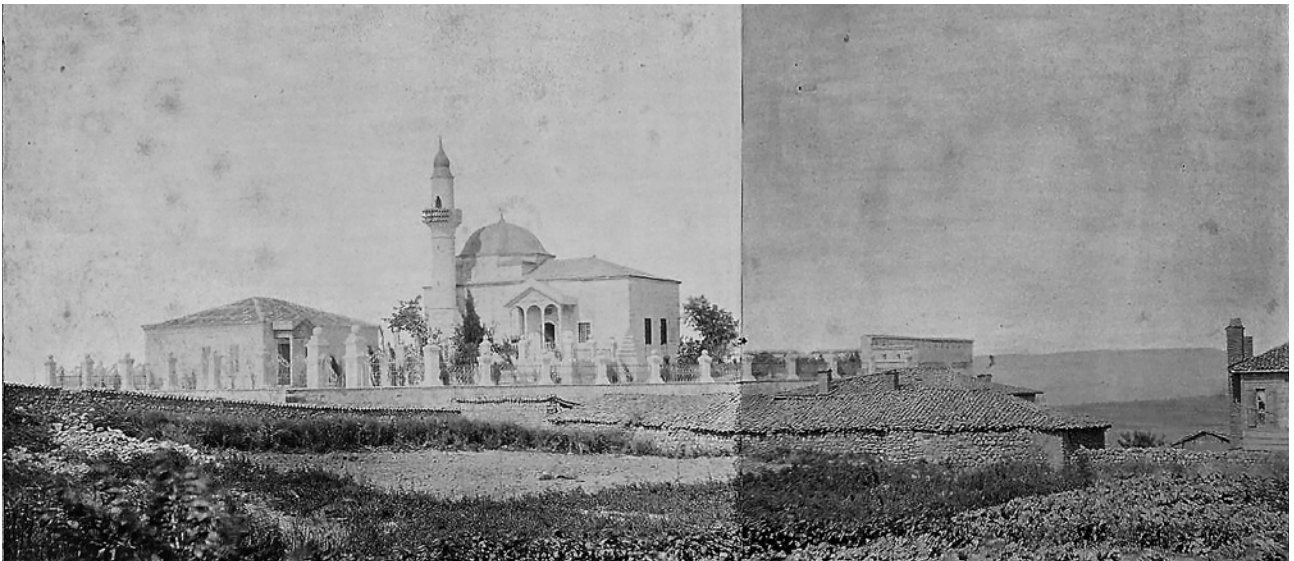

26b Abdullah Frères, *Küçüksu Çeşmesi*
(Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümayûnu, 90763---0031)

27 Hüseyin Zekâi Paşa, *Karpuzlu Natürmort*, 2 Mart 1905, tuval üzerine yağlıboya, 85,5 x 113 cm, Env. No. 64/2156

28a Bolayır'da Gazi Süleyman Paşa Camii ve Türbesi
(Yıldız Sarayı Kütüphâne-i Hümâyûnu, 779-72---0006)

Sonuç

Millî Saraylar Resim Müzesi'nin "Osman Nuri Paşa", "Halil Paşa", "Şeker Ahmed Ali Paşa" ve "Hüseyin Zekâi Paşa" adlı tematik bölümleri; Osmanlı sarayında görev yapan yaver ressamın sarayla ilişkilerinin, sarayın resim beğenisinin, sarayda tablo koleksiyonunun oluşmasının ve gelişmesinin, yaver ressamın aldıkları resim eğitiminin, işledikleri konuların ve üslup özelliklerinin görsel belgeleridir.

Batılı anlamda Türk resminin ilk temsilcileri asker ressamlardır. Sultan II. Mahmud döneminde askerî okulların öğretim programına resim derslerinin eklenmesiyle başlayan asker ressam geleneği saraya kadar uzanmıştır. Askerî okullarda yetişen ve aldıkları eğitim gereği doğa resimleri yapan bu genç öğrencilerden bir kısmı, Osmanlı sarayında yaver ressam olarak görev yapmıştır.

Osmanlı sultanlarının sanata ve sanatçıya verdikleri önemi gösteren yaver ressamlık vazifesi Sultan Abdülmecid döneminde başlamış, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid dönemlerinde de devam etmiştir. İlk yaver ressam, Sultan

Abdülmecid devrinde saraya alınan Osman Nuri Paşa'dır. Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde de yaver ressam olarak görev yapan Osman Nuri Paşa, kahramanlık konusunu ilk işleyen Türk ressamı olarak tanınmaktadır.

Yaver ressamlarımızdan Ahmed Ali (Şeker Ahmed Paşa), Harbiye Mektebi'nden en üst derece ile diploma almış, Sultan Abdülaziz döneminde Paris'e resim öğrenimine gönderilmiştir. Türkiye'de gerçek anlamda ilk resim sergisini düzenleyen Şeker Ahmed Paşa, sergisinin başarısı sebebiyle Sultan Abdülaziz tarafından 1873/1874'te yaverliğe atanmıştır. Sanatçı, 19. yüzyılda Fransa'da etkin olan ve izlenimci resme öncülük eden Barbizon Okulu ressamları gibi manzaraya ilgi duymuştur. Natürmortlarında Avrupa resim sanatının koyu fon üstüne açık motif geleneğini sürdüren sanatçı, doğa sevgisini naif bir gerçeklik ile manzaralarına yansıtmıştır.

Halil Paşa, Mühendishâne'den mezun olduğu sene Sultan Abdülaziz tarafından saraya yaver ressam olarak alınmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde Paris'e resim eğitime gönderilmiştir.

28b Hüseyin Zekâi Paşa, *Bolayır'da Gazi Süleyman Paşa Camii*, tuval üzerine yağlıboya, 82 x 105 cm, Env. No. 121/763

Portrelerinin yanı sıra Boğaziçi'nin güzelliklerini izlenimci paleti ile yansıtan manzaralarıyla da ünlüdür.

Hüseyin Zekâi Paşa ise Harbiye'de öğrenci iken, Sultan II. Abdülhamid döneminde saraya yaver ressam olarak atanmıştır. Resimlerini yaparken zaman zaman fotoğraftan yararlanan sanatçının manzaralarında, romantik bir izlenim bırakan doğacı gözlemleri dikkat çekmektedir.

Kaynakça

- Aksel, Malik. "General Halil'in Ankara Halkevinde İkinci Resim Sergisi", *Ar Dergisi*. Ankara: 7 (Temmuz 1937).
- Arsal, Oğur. *Modern Osmanlı Resminin Sosyolojisi*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Artun, Deniz. *Paris'ten Modernlik Tercümeleleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Baloğlu, Hüseyin Avni. *Şeker Ahmet Paşa'nın Sanatı ve Sanatçı Kişiliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, 2006.
- Bayraktar, Nedret. *İstanbul Cam ve Porselenleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1982.
- Berger, John. "Şeker Ahmet Paşa'nın Bir Resmi Üstüne", *Sanat Çevresi*. Çev. Cevat Çapan, 11 (1979).
- Boyar, Pertev. *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde Türk Ressamları*. Ankara: Jandarma Basımevi, 1948.
- Cezar, Mustafa. "Şeker Ahmet Paşa'nın Tertiplelediği Resim Sergileri", *Sanat Çevresi*. 11 (Eylül 1979).
- Cezar, Mustafa. *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*. Cilt 1-2. İstanbul: Erol Kerim Aksoy Vakfı Yayınları, 1995.
- Çalışır, Deniz, Semra Ögel. "Osmanlı Resminde Mimesis: Şeker Ahmed Paşa'nın Resimleri Bağlamında Bir Değerlendirme", *İTÜ Dergisi*. 2/1 (Aralık 2005).
- Çoker, Adnan. "Fotoğraftan Resim ve Darüşşafakalı Ressamlar", *Boyut Dergisi*. Ankara: 2/9 (Ocak 1983).
- Daniş, Naci Sadullah. "Nasıl Muvaffak Oldular? Arzuhalci Çallı Nasıl Ressam Olabildi?", *Zaman*. 28 Temmuz 1934.
- Dıranas, Muhip. "Şeker Ahmet Paşa", *Güzel Sanatlar*. İstanbul: 4 (1942).
- Duben, İpek. *Türk Resmi ve Eleştirisi (1880-1950)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Dürrüoğlu, Ayhan. *Şeker Ahmet Paşa*. İstanbul: Gümüş Dizgi Yayınları, 1977.
- Erol, Turan, Günsel Renda. *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı*. Cilt 1, İstanbul: Tıglat Yayınları, 1980.
- Eser, Gülşah. *Mekteb-i Harbiye'nin Türkiye'de Modern Bilimlerin Gelişmesindeki Yeri (1834-1876)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, 2005.
- Germaner, Semra. "Batıya Yolculuk Türk Resminin 70 Yıllık Serüveni", *Batıya Yolculuk Türk Resminin 70 Yıllık Serüveni*. İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi, 2009.
- Germaner, Semra, Zeynep İnankur. *Oryantalistlerin İstanbulu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- Giray, Kıymet. *Türk Resim Sanatının Bir Asırlık Öyküsü*. İstanbul: Rezan Has Müzesi, 2007.
- Göncü, T. Cengiz. *Dolmabahçe Sarayı'nın İnşa Süreci, Mekân ve Teşkilatı*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2015.
- Gören, Ahmet Kâmil. "19. Yüzyılda Paris'te Resim Eğitimi", *Antik & Dekor*. 35 (1996).
- Gören, Ahmet Kâmil. "Askeri ve Sivil Okulların Türk Resim Sanatındaki İşlevi", *Antik & Dekor*. 37 (1996), 62-70.
- Gören, Ahmet Kâmil. "Tıbbiyeden Ayrılıp Harbiye'ye Geçen ve Buradan Mezun Olan Ressam Şeker Ahmet Paşa (1841-1907) ve Sanatta Betimlemeye İlişkin Bir Değerlendirme", *Antik & Dekor*. 39 (Şubat 1997).
- Gören, Ahmet Kâmil. *Türk Resim Sanatında Şişli Atölyesi ve Viyana Sergisi*. İstanbul: Şişli Belediyesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzeleri Derneği, 1997.
- Gören, Ahmet Kâmil. "Değişen Tarihsel Süreçler, Değişen Kavramlar Bağlamında Türk Resim Sanatı Tarihi Yazımına İlişkin Oluşan Sorular Üzerine Bir Deneme", *Değişen Tarihsel Süreçler, Değişen Kavramlar, Ankara Üniversitesi'nin 60. D.T.C.F'nin 70. Kuruluş Yıldönümü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2008.
- Gören, Ahmet Kâmil. "(Şeker) Ahmed Ali Paşa'yı Yazmak", *Şeker Ahmed Paşa 1841-1907*. İstanbul: Millî Saraylar Yayınları, 2008.
- Gören, Ahmet Kâmil. "Türk Resminin Önemli Bir Odağı: Saray Koleksiyonu", *İhtişam ve Tevazu Padişahın Ressam Kulları*. İstanbul: Millî Saraylar Yayınları, 2012.
- Güler, Ayşenur. *İbrahim Çallı*. Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Programı, 2014, 12-13.
- Halil Edhem. *Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu*. İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1924.
- Hüseyin Haşim. "Ressam Şeker Ahmed Ali Paşa", *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi*. İstanbul: 3 (1 Mart 1327).
- İmparatorluktan Portreler*. Yay. Haz. Samih Rifat. İstanbul: Pera Müzesi Yayınları, 2010.
- İnay Erten, Özlem. *Çok Yönlü Bir Kişilik Hüseyin Zekâi Paşa*. Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslam Sanatları Programı, 2018.
- İslimyeli, Nüzhet. *Asker Ressamlar ve Ekolleri*. Ankara: Asker Ressamlar Sanat Derneği Yayınları, 1965.
- Kaya, H. Katipoğlu. "19. Yüzyılın Sonunda Bazı Okulların Saraya Resim Sunması", *150. Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu 23-26 Kasım 2006 Bildiriler*. İstanbul: Millî Saraylar, 2007.

- Kayaalp, Ali. *Fethi Kayaalp'in 1963-2010 Dönemi Restorasyon Çalışmaları Kapsamında Türk Resminin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Programı, 2013.
- Kırpık, Cevdet. *Osmanlı'da Şehzade Eğitimi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2016, 106-107.
- Küçükerman, Önder. *Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası*. İstanbul: Sümerbank, 1987.
- Kürkman, Garo. *Armenian Painters in the Ottoman Empire*. Cilt 1, İstanbul: Matusalem Consulting and Publishing, 2004.
- Mahir, Banu. "Harbiye Mektebi'nin İlk Resim Hocası Joseph Schranz Hakkında Yeni Bilgiler", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*. İstanbul: 10 (1991).
- Mehmed Esad. *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye*. İstanbul: (Artin Asaduryan) Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1310/1894.
- Mehmed Esad. *Mir'at-ı Mühendishâne-i Berri-i Hümayun*. İstanbul: Karabet Matbaası, 1312/1896.
- Ozanoğlu, Sönmez Gürışık. "Şeker Ahmet Paşa ve Türkiye'de İlk Resim Sergisinin 110. Yılı", *Yeni Boyut*. 2/13 (1983), 1.
- Öner, Sema. *Tanzimat Sonrası Osmanlı Saray Çevresinde Resim Etkinliği (1839-1923)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, 1991.
- Öner, Sema. "Osmanlı Sarayı ve Yaver Ressamlar", *EJOS. Proceeding of the 11th International Congress of Turkish Art, August 23-28, 1999*. Ed. M. Kiel N. Landman & H. Theunissen. Utrecht-The Netherlands: 4/55 (2001), 2.
- Özmen, Serkan. *Atatürk'ün Yaverleri*. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2011.
- Öztürk, Zehra Güven. *Imperial Painting Collection Through a Document Dating From 1890*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Koç Üniversitesi, 2008.
- Özyiğit, Halil. "1928 Tarihinde Halil Paşa ile Hayatı ve Sanatı Üzerine Yapılan Bir Söyleşi", *V. Uluslararası Genç Sanat Tarihçileri Sempozyumu, Sanatsal Göstergeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2013.
- Özyiğit, Halil. "İlk Devir Türk Ressamlarından Bir Kesit ve Resim Sanatına Katkıları", *Belgi Dergisi*. Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 22 (Yaz 2021).
- Polat, Nâzım Hikmet. "Ölümünün 40. Yılı Münasebetiyle Yahya Saim Ozanoğlu'nun Yayınlanmamış Eserleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 11 (2002), 10-11.
- Renda, Günsel. "Portrenin Son Yüzyılı", *Padişahın Portresi / Tesavir-i Âl-i Osman*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- Renda, Günsel. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul'da Batı Tarzında Resim: Yeni Denemeler, Yeni Teknikler", *Büyük İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: İBB Kültür Yayınları, 2015.
- Roberts, Mary. *İstanbul Karşılaşmaları; Osmanlılar, Oryantalistler ve 19. Yüzyıl Görsel Kültürü*. Çev. Zeynep Rona. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Sarıdikmen, Gül. "Ressam Halil Paşa", *Uluslararası VI. Üsküdar Sempozyumu, 6-9 Kasım 2008*. Cilt 1, İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2009.
- Sevinç Kaya, Gülsen. "Padişahın Ressam Kulları", *İhtişam ve Tevazu Padişahın Ressam Kulları*. İstanbul: Millî Saraylar Yayınları, 2012.
- Sevinç Kaya, Gülsen. "Sultan Abdülaziz ve Döneminin Resim Sanatı", *Millî Saraylar Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*. İstanbul: Millî Saraylar Yayınları, 17 (2019).
- Sinanlar, Seza. *Pera Ressamları-Pera Sergileri: 1845-1916*. İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2010.
- Sözel (Hekimoğlu), Selma. "Ressam Halil Paşa", *Sanat Çevresi Dergisi*. İstanbul: 73 (Kasım 1984).
- Şehabeddin. "Türk Ressamları: Ahmed Ali Paşa", *Millî Mecmua*. 15 (1924), 236-238.
- Şehabeddin. "Türk Ressamları: Zekâi Paşa", *Millî Mecmua*. 16 (1924), 252-254.
- Şehabeddin. "Türk Ressamları: Yusuf Ziya Paşa", *Millî Mecmua*. 18 (1924), 284-286.
- Şehabeddin. "Türk Ressamları: Nuri Paşa", *Millî Mecmua*. 19 (1924), 300-301.
- Şişman, Adnan. *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839- 1876)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004.
- Tansuğ, Sezer. "Resim Sanatımızda Ortaya Çıkan Bir Gerçek: 19. Yüzyıl Sonu Türk Foto Yorumcuları", *Sanat Çevresi Dergisi*. İstanbul: 23 (Eylül 1980).
- Tansuğ, Sezer. "1820-1920 Pentürde İstanbul Sergisi", *Sanat Çevresi Dergisi*. İstanbul: 44 (Haziran 1982).
- Tansuğ, Sezer. *Halil Paşa*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- Tansuğ, Sezer. *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.
- Terzi, İhsan. *Mehmet Esad'ın Mi'rat-ı Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve Mi'rat-ı Mekteb-i Harbiye Adlı Eserlerine Göre 19. Yüzyıl Türk Resmi*. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Bölümü, 1988.
- Terzi, İhsan. "Halil Paşa'nın Askeri Eğitim-Öğretimi ve Resim Sanatı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 9, 1994.
- Thalasso, Adolphe. *Osmanlı Sanatı Türkiye'nin Ressamları*. İstanbul: İBB Yayınları, 2008.
- Tollu, Cemal. *Şeker Ahmed Paşa*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1967.
- Toros, Taha. "Halil Paşa", *Antik & Dekor*. 45 (1998).
- Turgut, Naciye. "Üsküdarlı Yaver Ressamlardan: Hüseyin Zekâi Paşa", *Üsküdar Sempozyumu VI, 6-9 Kasım 2008*. Cilt 1, İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2009.
- Ürekli, Fatma. "Leh Asıllı Stanislaw Chlebowski'nin Osmanlı Saray Ressamı Olarak İstihdamı ve Ayrılışı", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*. 71 (2020).
- Üren, Eşref. "Şeker Ahmed Paşa", *Ülkü: Millî Kültür Dergisi*. Ankara: 21 (1942).
- Yetik, Sami. *Ressamlarımız*. İstanbul: Marifet Basımevi, 1940.